A MAGYAR ÍRÓK EGYESÜLETÉNEK FOLYÓIRATA

IRODALMI JELENLÉT

XXV. ÉVFOLYAM VII. 2016/7. SZÁM

OZORA ÉS
A PUSZTA
ILLYÉS GYULA
SZEMÉVEL

**MÉCSESEK
FÉNYE**

**ÖRÖK
VISSZATÉRÉS**
OROSZ ISTVÁN
VERSEI

A MÉRLEG NYELVE
PÁSKÁNDI GÉZA

KÜLÖNSZÁMUNK
AZ 1956-OS FORRADALOM
ÉS SZABADSÁGHARC
60. ÉVFORDULÓJÁRA

Bencsik István: Női fej, 1969 Fotó: Horváth S. Gábor, Opusfoto

„AMIT MÁR MAJDNEM ELFELEDTÉL”

OZORA ÉS A PUSZTA ILLYÉS GYULA SZEMÉVEL

KIÁLLÍTÁS AZ EGYKORI OZORAI NAGYVENDÉGLŐBEN

Cikkünk a 6. oldalon

Az enteriőrképek az ozorai kiállítás megnyitóján készültek

Kodolányi Judit, Illyés Gyula unokája bemutatja a kiállítást

Kodolányi Gyula, Kodolányi Judit, Horváth Miklós, Horváth István és Illyés Mária

SZAKONYI KÁROLY*

Mécsesek fénye

És aztán eljött a november. Jött ködös, nyirkos, hideg hajnalával november negyedike, tankoszlopok durva morajával, a szószegők hadseregének özönlésével, rátörve a reménykedő népre, hiszen hivatalos híre volt a szovjet csapatok kivonásának, de azon a hajnalon már tőrbe csaltan foglyok voltak Maléterék, akiket a hajdani Oszmán Birodalomban dívott csellel hívtak Tökölre tárgyalásra. Dübörgött a bosszú hadserege Pest és Buda felé, s néhány óra múlva elkezdődött a harc a szabadságért, a függetlenségért a pesti utcákon.

Pedig másodikán meg harmadikán azt hittük, győzött a forradalom. Különösen másodikán, azon a napfényes délelőttön, amikor már tucatnyi újság volt a standokon, a parasztpárti Új Magyarságtól a katolikus Szív újságig, s mind hirdette a függetlenségét, a sajtó szabadságát. A Népszava, a Népszabadság, a Magyar Nemzet, a Magyar Népsport, a Népakarat, a Magyar Világ és mind, a sok, frissen létrejött hírlap. Féja Géza csodáról írt *A Duna völgyében csoda történt* címmel a parasztpárti újságban, s ugyanott Tamási Áron nyilatkozott, mondván: „Legyen gondunk arra, hogy se a politikai életbe, se a szellemi életbe ne térjenek vissza az osztályjellegű harcok.” A Magyar Világ vezércikkben hozta, hogy minden politikai fogoly szabadlábon. Az Igazság boldogan hirdette „Függetlenek vagyunk! Semlegesek vagyunk! „Nagy Imre miniszterelnök november 1-jén magához kérette Andropov urat, a Szovjetunió nagykövetét, akinek kijelentette, a magyar kormány azonnal felmondja a Varsói Szerződést, kimondja a semlegességet, s az ENSZ négy nagyhatalmához fordul védelemért” – írta a lap. Eisenhower rádióbeszédében hangoztatta, hogy a szabad Magyarország a feltétel nélküli megsegítésre számíthat. A semlegesség híréről ír a Kis Újság is, a kisgazdák lapja, a Magyar Honvéd arról tudósított, hogy a délutáni órákban ENSZ-delegáció érkezik, az Irodalmi Újság vezércikkében Pálóczi Horváth György „Lábhoz tett fegyverrel” címmel azt írja: „Most már elmondhatjuk, hogy győztünk egy olyan harcban, amelyet az egész világ lélegzetvisszafojtva figyelt.” És ott a sok, nagyszerű név: Németh László az emelkedő nemzetről szól, Szabó Lőrinc, Füst Milán és Hubay Miklós mellett Illyés nagyszerű verse a zsarnokságról. Sajtó még, ezernyolcszáznegyvennyolc óta, soha nem volt ennyire szabad és igaz szavú. Sütött a novemberi nap a pesti utcán, kapkodtuk a rikkancsoktól és olvastuk a lapokat, s melengetett a jövő reménye.

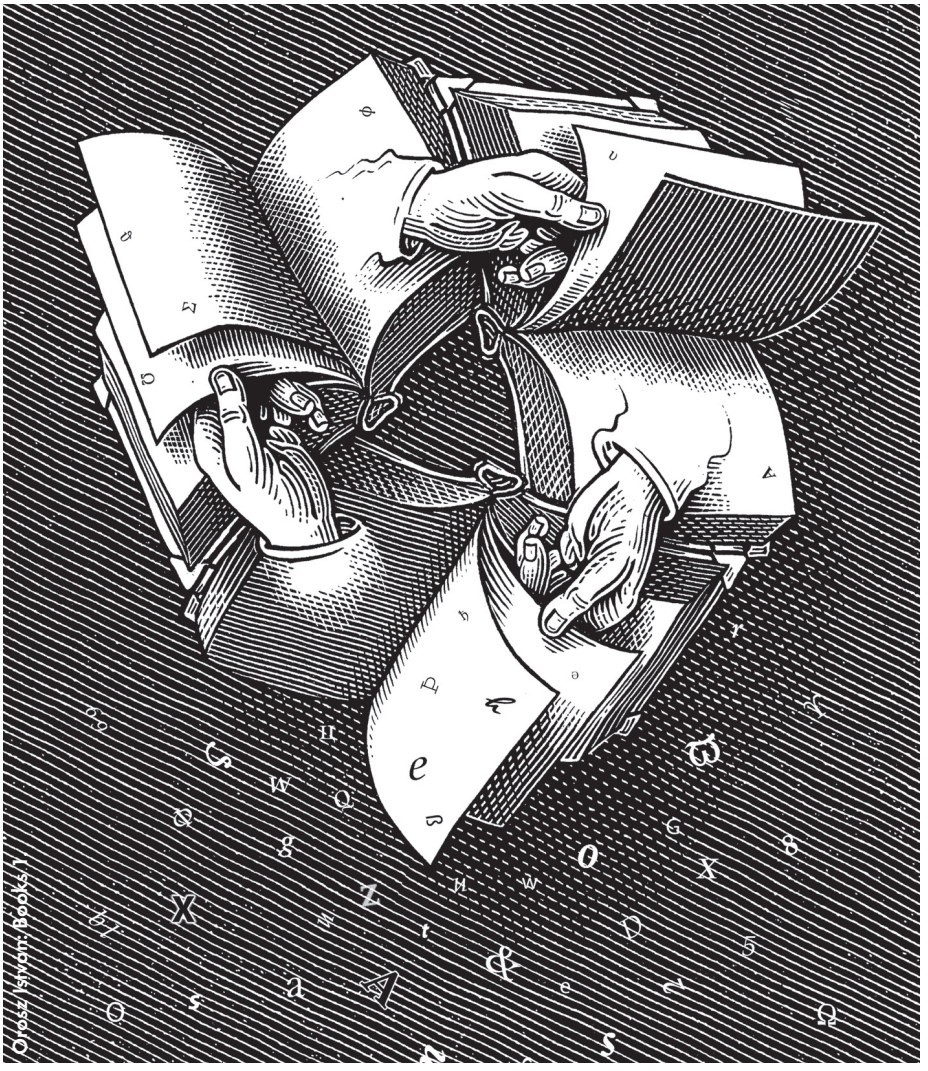

Orosz István: Bábel I.

Harmadikán a délutáni órákban mentem haza a nyüzsgő, boldog városból Pest környéki otthonunkba, s a HÉV ablakából egyszer csak azt láttam, hogy a Rákos patak partján nem keletnek, hogy úgy mondjam, Csap felé fordított lövegtoronnyal *pihennek* a tankok, hanem furcsa mód a város felé néznek. Nem tetszett, pedig azt mondták, ezek csak biztosítják majd az elvonulást. Az ember hinni akart, de tapasztalata is volt. Azért az este még békében telt. Hanem hajnalban!

Akkor aztán a segélykiáltások! Segélykiáltások az éter hullámain a világba. De az ágyúlövések, az aknarobbanások és a fegyverropogások elnyomták Nagy Imre hangját.

Már csak a harc maradt. És a harcban a sok hősi halál.

Mécsek kicsiny lángjai égtek azon túl, a rákövetkező esztendőkben november negyedikén az ablakokban. Közel volt a halottak napja, nem keltettek feltűnést. Mert évtizedekig csak titkon lehetett gyászolni, ahogy ünnepelni is. Mécsek lángja az elesettekért, aztán mécsek lángja a megtorlásban kivégzettekért. A 301-es parcella jeltelen, mert lovasokkal eltiportatott hantjai alatt fekvő megalázottakért.

Ez a számunk az emlékezésé. Emlékezés nemzeti büszkeségünkre, az ’56-os forradalomra és szabadságharcra, népünk felemelkedésének hatvan év előtti napjaira. A hősökre és a megtorlás megszenvedőire, mártírjaira. Mécsesek fénye mellett.

* Szakonyi Károly: *’56 október 23-dika 17 óra…* című, személyes élményei alapján készült írását mostani, az 1956-os forradalom 60. évfordulójára szerkesztett különszámunkban olvashatják.

ALFÖLDY JENŐ

A NEGYEDIK DIMENZIÓ

Orosz István versei elé

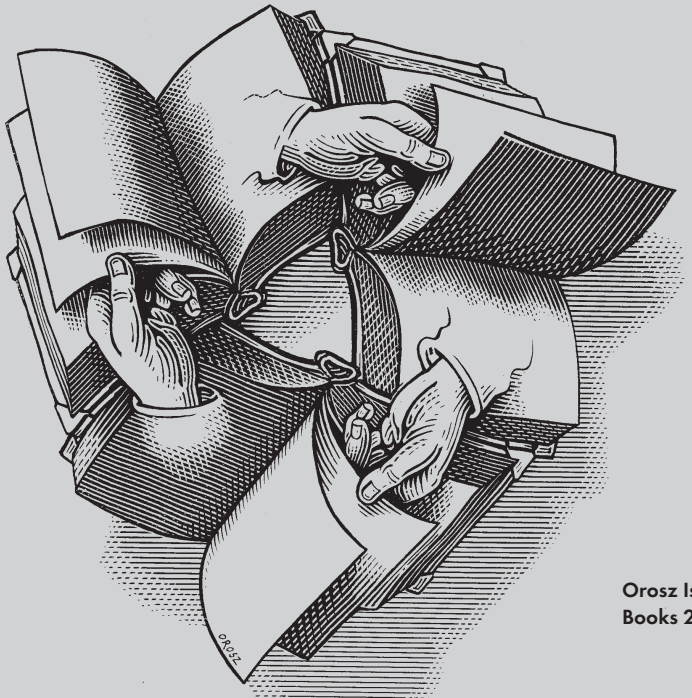

Orosz István: Books 2.

Orosz István – művésznevén Utisz – régóta „első a listán” korunk képzőművészetében. Weöres Sándort idéztem, némi csúsztatással. A költő nem a mára mindenütt ismert grafikust köszöntötte így 1968-ban, hanem a tizenhét éves kecskeméti diákot, abból az alkalomból, hogy a Weöres által zsűrizett „szép magyar beszéd” vetélkedőt megnyerte. A költő ezt írta a jutalomkönyv elejére: „István, / kedves Orosz Pistám, / idejegyeztem versben / (csak kapásból, nyersen) / első lettél a listán!”. Ez máris adalék Orosz István sokoldalúságához. Jellemző, hogy sok-sok alaptémája közt előkelő helyen áll a könyv, az enciklopédikus tudást föltételező fóliáns. Miközben a grafikában, az animációs filmezésben és a művészeti elméletben sikert sikerre halmozott az elmúlt évtizedekben, a magyar nyelv művészetének sem fordított hátat. Ír verset, művészi prózát is, olyan gondolatgazdagon és olyan fokú mesterségbeli tudással, mint *senki sem,* azaz mint ő, a grafikus. Utisz, a Devecseri-féle Homérosz-fordításában szereplő *Senkise* Odüsszeusz csalineve a Küklopsz-jelenetben. A *leg*ekkel illik csínján bánni, de annyit mondhatok, hogy Orosz István a költészetben is igen előkelő helyen szerepel ama listán, amelyen a legkülönbeket tartom nyilván.

Három kis ciklust közöl tőle a Lyukasóra. Az *Akrosztichonok* fejezetében máris olyan versbe ütközünk, amely a láthatóban a láthatatlant mutatja meg életfilozófiai tanulságba torkolva: az asszonyka várandós, és míg a pár a szerelmi viszony beteljesüléséhez képest kései kézfogóját megtartja (nem a templomban, hanem otthon), a fiatalasszony inkább a magzatára gondol kissé titokzatos arckifejezéssel, mint párjára. Jelekből olvasni – ez Utisz egyik nagy tudománya.

Az *Anagrammák* a legjátékosabb ciklus. Ugyanazon betűk sorról sorra másként állnak össze teljesen új értelemmel. A grafikus Utisz elővette gyermeki képzelőerejét, amikor fizikai nonszenszeit – lehetetlenségeit – papírra vetette. Egyensúlytól, gravitációtól független, szellemmé változott oszlopainak árkádjai elénk vetítik azt a paradox geometriát, azt a relativitásból született „negyedik dimenziót”, amelyben otthon vagyunk, de csak a gyermeki rajzok, Lego-építmények ismerik. Meg a gyerekdal: *Kiment a ház az ablakon*.

Költőméltatója, Dobozi Eszter mondta egy tárlatmegnyitón: a művész annyiban is a leleményes Odüsszeusz utóda, hogy nemcsak e világon, hanem más világokban is ismerős, az alvilágtól a phaiákok boldog földjéig. Humorának és játékosságának filozófiai súlyához nem férhet kétség. Részben politikai epigrammáknak is nevezhető anagrammáit külön az olvasó figyelmébe ajánlom úgy is, mint a Товарищи конец! (Elvtársak, vége!) plakáttervező Utiszának alkotásait. Grafikusi hivatásából nem „kirándult” a költészetbe, hanem számos kétfedelű, többértelmű grafikájának vajákos szerkesztő-mérnökeként, mint költő folytatja a „képtelen képek” új és új változatait. Lehet egy kép képtelen? Az ő képeinek-verseinek tanúsága szerint igen. Igen, ahogy megtestesíti a semmit, ahogy megmosolyogtat Shakespeare szellemét idézve, ahogy elgondolkodtat Bibó István komolyságával, ahogy lelki rokona, Weöres Sándor költői észjárását fordítja le a maga grafikai nyelvére. Lehet, hogy az ördöggel cimborál. Vagy a bukott angyalt rekonstruálja bukása előtti állapotában. Ördög tudja, de képeit nézve saját szememre is gyanakszom.

A mester, aki „paradoxonometriák”-nak nevezi grafikáinak jelentős részét, most, mint a középkori képversírók, az akrosztichonokat író Villon, Balassi, a titkos tanokba beavatott aranycsinálók utóda, a japán Hokusai rajztudásával szemünket kényeztető és a modern holland Escher szellemét idéző nagymester olyan versekkel áll elő harmadik, *Piktúrák* ciklusában is, amelyek a „nem-euklideszi mértan” alkalmazójának tüntetik fel őt. Ha igaz, hogy a negyedik dimenzió az idő, akkor abban a múltból fölkísértőn is otthonos: a különböző utak egyidejűségének, ugyanakkor a változóban rejtőző változatlan váltóőre, s az anyagból *kicsalt* spiritualitás bölcse. „Vigyázat, csalok”, mondhatná látszólag könnyedebb műveiről a bűvésszel. *Keresztes Dóra metszete alá* alcímű versében viszont egyik legfilozofikusabb költőnként írja: „A világ kész, csak arra vár, / egy Isten végre megteremtse”. Orosz István számos ötletet ad Istennek képben, versben, hogy ezt megtehesse.

AKROSZTICHONOK

Jan van Eyck: Az Arnolfini-házaspár

AZ ARNOLFINI HÁZASPÁR

(Jan van Eyck festményének feliratára)

Jobbra a hölgy – ahogy Éva meg Ádám óta a festők
Oly sok esetben ábrázoltak párosan embert
Híressé vált képeiken – és balra az úr áll:
Arnolfíni lovag. Ó, hinni se merjük a nagy hírt;
Nézzük a stóla mögött pupoló hasikára tapasztott
Nyúlánk csöpp kezet itt, és újra a büszke olaszt ott:
Ez bizony édes urunk derekas tett volt, gratulálunk!
S szép biz a kép is, ahogy föstötte az itteni piktor.
Dísz ugyan és cicomák módjával épp, hogy adatnak,
Ennyire élő arcok azonban… Büszke lehet rá.
Elkel a méltó szignó: gót betük és kecses ívek
Ypszilon és ká hosszú szárain és karimáján
Cirkalmas vonalú kapitális Jének. Azok csak
Kik tudományt, de kivált a deákot bírni erősek
Fogják érteni úgyis, azok meg kiknek a kérges
Ujjai közt inkább kapa járt, mint toll vagy a plajbász,
Intő példa gyanánt bámuljanak ott a középső
Tükröcskére, amelyben föltűnik éppen a festőnk,
Hetyke kalapban lép ki az ajtón, s visszatekintvén
Indul. Az új pár sorsa a mozdulatlan öröklét,
Csak hölgyünk mosolyába keverve dereng pici bánat.

DINTEVILLE-EK

(amikor Jean de Dinteville francia követ felségáruló és szodomita fivéreit I. Ferenc király száműzte)

Dőljön e bűnös, e csalfa
Izgága családfa ki végképp,
Ne maradjon szerte e honban
Titkos erő ki a végét
Elszomorodva, vagy éppen
Vért szomjúzva siratja,
Irmagja ki vesszen e klánnak,
Légyen sánta a fattya,
Láz tizedelje meg őket,
Elvigye többit a himlő;

Elvetemült szerelemnek
Képviselőihez illő.

DIARIO

(Levél Diodario di Sori szíriai deftedárnak, a babylóni nagyszultán helytartójának)

Látod-e jó Diodario, mint rég, újra csak írok,
Eljut-e hozzád? Posta, ahol most laksz, soha nem járt.
Ott, odaát papír és toll nélkül futnak az évek,
Nincs, ami késleltesse a gondolatok repülését.
Azért csak leírom mégis, úgy, mint ahogy egykor
Rejtjeleseknek hitt titkos levelekbe leróttam,
Drága papíron (szűkibe voltam a pergameneknek,
Olykor a rajzok és a betűk dús szövedéke,
Defloreálta a lényegi részt is). Szóval az írás
Arra való most is (van már papiros dögivel), hogy
Válogatás nélkül, mint annak előtte, leírjam
Időrendbe, mind, ami történt, vad Babilont és
Nagy Taurust, földrengést, árvizeket, mert
Csak írok, Diodario kedvese, látod-e, írok,
Itt jön mind, Di(od)ario: nézd, ez a naplóm.

Dürer: Rinocérosz

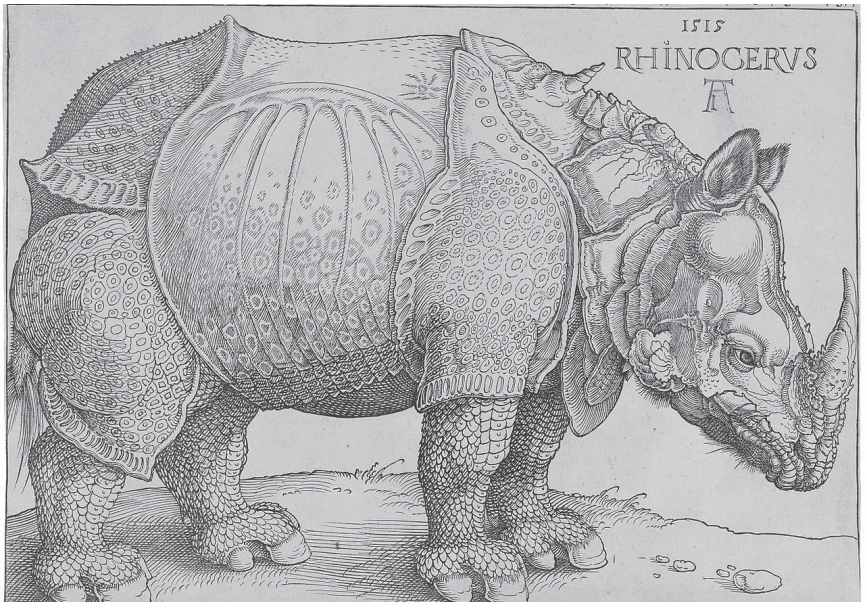

A RINOCÉROSZ

(A hetvenkedő Gyulai Líviusznak, lisszaboni utazásunk emlékére)

1515 májusában egy Lisszabonban kikötő hajón érkezett meg Európába az első orrszarvú. Dürer sose látta: elmesélték neki. Híres fametszete jelképpé lett: kiállás a képzelet alapján dolgozó, ismeretlen világok teremtésére képes művészet mellett. Gyulai Líviusz többször is elkészítette a düreri rinocérosz parafrázisát.

Lisszabon legyen az utolsó állomás,
Itt szálljon partra a gyönyörű hasonmás,
Valóság, képzelet – nincsen, ki eldöntse?
Indulj el Barótról Dürer Albert öccse!
Ugyanaz az álom kétszer vál valóra:
Szilfadúcba metszve, s verset írva róla.

ANAGRAMMÁK

ÖRÖK VISSZATÉRÉS

Összetörik a vers,
Vérző kötés, sírás,
Kövér sás, őszi rét,
S kertet szövő írás,
Erős vér, szkíta ős,
Kő, sár, szív, ó, tér és
Asszír ősök terve:
Örök visszatérés.

CSAK CIVILIZÁLTAN

Kacsint az ál-civil
sztálini vicc-alak,
staniclival cikáz
aki cincál, vizslat,
civil kincs: alázat,
vas cicik ziláltan,
s vak láz, náci-licit;
csak civilizáltan!

NÉGY ANAGRAMMA

Gyors szemmozgások fázisa,
Amorf gyász, messzi zokogás,
Egy más kozmosz-ág rossz fia,
Sziromágy s fázó megszokás.

*

Ébrenlét, vagy másik álom,
Égi kertem, s láva-lábnyom,
Sárba mélyen két világom
Ránt alá, s mily béke óv meg?

*

A verset író kéz árnyéka,
Az aranykori esték vére,
Akár kétezer évnyi sár, s ó
Nyár és az órák verítéke.

*

Eh, veszve bú: eszes tükör,
Hús tüze szökve e versbe,
Ver s húz e bűvös est keze:
Húsz betű összekeverve.

AZ ELSŐ ANAGRAMMA TOMIBA

(N G-nak a száműzetés első évében)

„A távolság édes és az idő röpke”
Odaát, Gáspár, elidőzve se késő.

TÁRSAS MOZAIK

(Szikora Tamás)

romantikus hevületben szerzett enigmatikus anagramma költemény Szikora Tamásnak és barátainak ajánlva, és a társaság gödöllői kiállításának finisszázsán elszavalva.

Hej, tépáz úri viharlás, *(Újházi Péter)*
fénylő **dob-roncs lila** éjben, *(Bondor Csilla)*
halovány hol**d ide ront be**, *(Dobner Edit)*
áristom, kasza, végem; *(Szikora Tamás)*
gyökér s árnyék vacog, vacog, *(Kovács Réka Gyöngyvér)*
szózat és babona e kert, *(Katona Szabó Erzsébet)*
rozsdás szán, utasod vagyok, *(Szász Sándor)*
ha a **sors távozni** kivert. *(Orosz István)*

EGÉSZLET AVAGY SOPRONI ANZIKSZ

Jön a **reggeli IC, gőz**t pöfög, átfut, *(Gilicze Gergő)*
lop**ni kies tájon tol**vaj szeretőt, *(Jánosi Nikolett)*
oly boldog a nép itt, napi **három nász jut**, *(Juhász Márton)*
van-e szebb **logika: ábránd**ozz mielőtt *(Nádi Boglárka)*
döntesz bús **viola és perc lel**emények *(Csepella Olivér)*
talmi csokra közt, d**e korántse me**részelj *(Kontár Emese)*
e szőke mezők**ben barbár arat**ókat, *(Bernát Barbara)*
mint **Jónás, sörök**kel itatni az éjjel. *(Kőrös János)*

Magányos mássalhaNGzók

1
barlaNG, bolyoNGó gyertyaláNG,
üzeNGet a reNGeteg teNGer:
pillaNGók aNGyala eNGedj,
eNGedj el, riNGató katáNG!

2
őrjöNGő aNGyal haNGszere:
koNGó göröNGy, koNGó göröNGy,
s a leNGő haNGtalan haraNGban
cseNGő-boNGó teNGernyi gyöNGy.

3
kereNGő ciNGár füstfonál
a naplemente teNGelyében,
hajloNG a laNGyos gyeNGe szélben
a vers, akár egy haNGaszál.

KÖLDÖKNÉZÉS

Szökkenő dél,
Lenszőke köd,
Kékeszöld nő,
Szende kölök
S éden-közlők
S ködlő zenék;
Öl-keszkenőd,
Kösd, őz, elénk,

KISZÁMOLÓ

Akad itt úr:
Adu-titkár,

Adatik rút
Kádári út,

Ikra-tudat
Kutat, riad,

Ki tud, arat,
Durák itat,

Kitárt adu:
Diktatúra

EZERKILENCSZÁZÖTVENHAT

Az: kövezhetetlen nárcisz,
Ez: szökve lenn citerázhat
az elvhez kör-szentenciát.
Az erkölcs hintáz, ez nevet:
lehet razzián szent cövek.

AZ ÖRDÖG VERSE

IN GIRUM IMUS NOCTE ET CONSUMIMUR IGNI

(Ismeretlen szerzőtől származó palindrom a firenzei Battistero padlóján)

Körbefutunk éjjel és elemészt minket a tűz.
Emlékem tíz kőtükrén éjente bús szél fúj át.

CSILLAGHULLÁS ÉJSZAKÁJA

Szállj hal ágas égi kulcsa,
láz sugall s éji haj-kalács,
jégzajlás s halál ciklusa,
szilaj lég, csak hal-ájulás.

Szállj égalji csuhás alak,
s luc-ág, lila sál, szajha-kéj,
s halál-juss, légi láz-kacaj,
csigás szakálla, hulla-éj.

PIKTÚRÁK

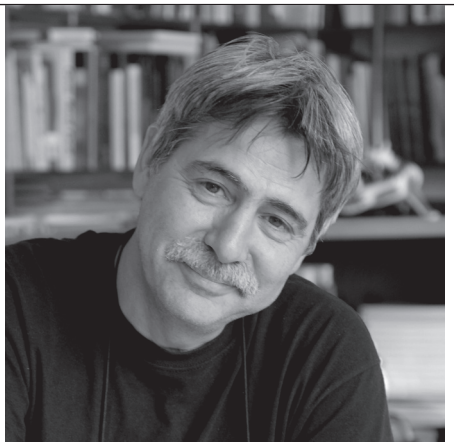

KETTŐSPORTRÉ

(Piero della Francesca:
Federico Montefeltre
urbinói herceg és felesége)

– Betelt az istenek kegyelme-kénye:
Ó herceg immár szemtől-szembe mindig,
s mosolytalan, ahogy korunkhoz illik,
mutat Piero mester táblaképe.

– Ezentúl, édes, már örökre nézlek,
a szó a szádon, mely kísért a sírig,
s kimondatlan, az én nyelvemen ízlik:
holt házasok túlélő párbeszéde.

– Szemedben arcom fiatalnak látom,
húszévesen, hogy kérted: légy a párom,
s hangod madár, itt leng ki-be fülemben.

– Hercegnő, urbinói drága tájon
a választ szívdobogva várva várom:
Baucisz mindörökre és Philémon.

ÉRCKORSZAK

(Auguste Rodin szobra)

A test, a test csupán és nem a lélek,
mi kedves nékem, és immár nem is szó,
nem tett, tekintet, vagy szándék, Mefisztó,
a hús, a hús varázskörében élek.

Kevés, mit kértél, szívesen cserélek,
de azt ne hidd, hogy az olcsó kegy is jó,
a lelkem ára nem lesz sarki ringyó,
tiéd halálom, állj tehát kötélnek.

Reáhibáztak a szalon-ítészek,
de mégse hittek most a józan észnek,
lélegzet-fojtva állott ott az angyal.

A karcsú lábak már-már lépni készek,
az izmok szinte mozdulni egészek:
Auguste Rodin most nem babrált agyaggal.

FECSKESZÁRNYAK

(Gerzson Pál festmény-sorozatához)

A parti fecske röpte íve által
Kimetszett táj-darab az égbe szárnyal,
És túlhevült planétaként remegve
Csak áll a fény, akárha teste lenne,
Egyetlen tömbben, és oly súlyosan, hogy
Fölpúposul a menny, aztán alárogy;
Csak transzparenciák, csak áthatások,
A kadmium a gézen átszivárog,
És fénytörés csak, és a fénytörésben
Már szinte látni, vagy nem látni mégsem,
Csak sejteni és emlékezni rája:
Ez volt a színek ős-alkímiája;
Mindegyik rész az egészet idézi,
A táj a tájban nem-euklidészi,
Egy régi évszak színe hull alá ma
Haránt a Rókarántó homlokára,
S a vászon másik oldalán az égbolt
Fényszítta szőke színe néha kék volt,
Azúr, kobalt, cián, cinóber, umbra,
Elmúlt nyarak ecsetjén váltogatva;
S a fecskeszárny kaszálta kósza karcok
Kimetszik újra, s éppen azt az arcot;
A formák közt a távlattanra látni,
Az édenkertig nézhet vissza bárki,
S a szemsugár, akár a húr feszül meg
Orsóin ott a lüktető időnek.

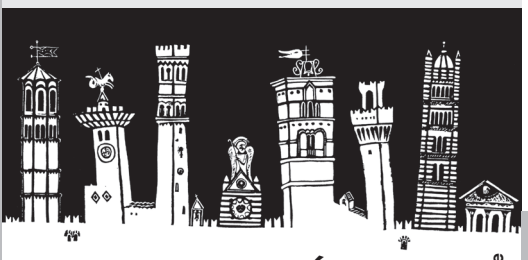

Keresztes Dóra: Campanile

A TRASTEVERÉN

(Keresztes Dóra metszete alá)

Szikrázik az utolsó nyárvég,
az okker, égetett sziéna
lobog, ahogy a délután
zuhan alá a viáléra.

A szökőkút lebegni kezd,
s a campanile most letérdel,
és váltogatja hátterét,
a káprázót a feketével.

Háztetőkön lugasok, pálmák,
az utcán megterítenek,
a szerelem motorbiciklin
dongja körül a tereket,

s kiül a hold a fele égre,
macskaként járnak itt a holtak,
napoznak, párzanak, vizelnek
s a templomlépcsőn haldokolnak.

A toronyban madárszárny kondul,
még öldököl a naplemente,
a világ kész, csak arra vár,
egy Isten végre megteremtse.

A VISSZAJÁRÓ

(Egy M. C. Escher motívumra)

Ha módot ád az álom, ejtsd szerét,
hogy visszajárj lépcsőin föl-le menni
e kőrajznak, hol már nem őrzi semmi
a múltnak koordináta-rendszerét.

Enyészetén a szép vízszinteseknek
kőívbe kötve leng az égi inga,
idő-tortákká szüntelen hasítva
a tág teret hol fényhajók remegnek.

Először mintha tennéd, oly gyanútlan,
oszlopsorának járd árnyékait,
s egy képletben egy törtre lelsz, amit
fölismersz tán, s már érezd, minden úgy van:

úgy áll a szobor és mögötte úgy vár,
hogy kibukkanjon ugyanaz a nap,
hogy' is felednéd: egyik arcodat,
hogy úgy, hogy éppen úgy sütötte már.

Robban a fény, nem kérdem látod-é;
szemkáprázván is tudnod kell, ez az
a márványlapokból rakott terasz,
emlékszel, n-edik halálodé!

ÖNARCKÉP IZABELLA BRANTTAL

(Peter Paul Rubens festménye alá)

Valami furcsa, édes naplemente,
mint hímporoktól súlyos szárnyú pille
ül rá orcákra és a kézfejekre,
első nyarunk volt ez Brant Izabella.

Két könnyű sóhaj, még flamand kerekre
két fiúcskától nem tellett a melle,
halcsont, selyem, meg antwerpeni csipke,
mi festhető, a többi szerte illan.

Itt volt a lugas, és itt állt a pad.
Majd négyszáz évig sütött így a nap.
S bealkonyult, csupán azt mondta, fázom.

Én még maradtam, s néztem, hogy haladt
a lombokból hulló homály alatt,
s olaj száradt a négyarasznyi vásznon.

KODOLÁNYI JUDIT

Kiállítás az egykori ozorai Nagyvendéglőben

„Amit már majdnem elfeledtél”

OZORA ÉS A PUSZTA **ILLYÉS GYULA** SZEMÉVEL

„Amit már majdnem elfeledtél” – így kezdi Illyés *Szerelem* című versét, amely talán az egyik legszebb, a szülőföldről és a szülőföldhöz írott művek hosszú sorában. A szülőföldtől való eltávolodás, majd a visszatérés és újra rátalálás, az itt élőkkel való közösség érzése és a közös nyelv felismerése ihlették e vers sorait.

Amikor lehetőséget kaptunk arra, hogy az ozorai várban 2002-ben megnyitott, s csaknem tizenöt évig fennállt, állandó Illyés Gyula-kiállítás helyett az egykori Nagyvendéglő frissen felújított épületében egy másik *Illyés-kiállítást* rendezzünk be, rögtön az a gondolat merült fel bennünk, hogy az előző áttekintő, objektív perspektíva helyett most egy teljesen új szemléletű tárlatot hozzunk létre.

Kiállításunk megalkotásakor kettős célt tűztünk magunk elé. Elsőként, hogy az ország jelenlegi, egyetlen, állandó Illyés Gyula-kiállítását létrehozzuk, amelynek ilyen módon meg kell jelenítenie – hacsak áttekintő jelleggel is – az író életpályáját és munkásságát. Másodszor pedig, hogy a kiállításnak helyet adó Ozorát és Tolna megyét – vagyis annak a lehetőségekhez mérten egy kis szeletét – bemutassuk. Így született meg az a koncepció, amely szerint Illyés Gyula szülőföldjét az ő szavaival, az ő szemével nézve mutatjuk be a látogatóknak.

Illyés Gyula az Ozorához közel eső Rácegrespusztán született, s Tolna megyének ebben a legészakibb szegletében töltötte első tizennégy életévét. Gyermekkori élményei nemcsak a pusztához, hanem a környező településekhez és tájakhoz egyaránt kötötték. Ozorához apai családja révén szoros szálak fűzték, az egykori Nagyvendéglőt egy időben apai nagybátyja, majd saját nővére, Illés Klára működtette. Ezért is éreztem úgy, hogy az új Illyés-kiállítás a lehető legjobb helyet találta meg ebben az épületben. Később Illyés már felnőttként és íróként is visszajárt ide, világot látott tapasztalatainak szélesebb látószögéből újra felfedezte Ozorát.

Fent idézett verse is arról tanúskodik, hogy nem vesztette el a közelség érzését, amely

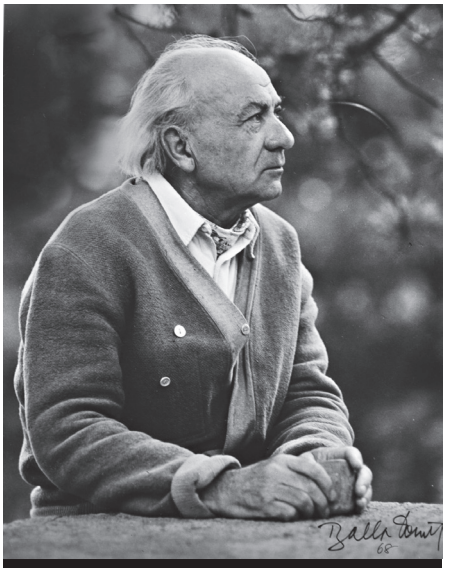

Jólesik tudnom, hogy szülőházam téglái fél kilométerre ide egészséges házak alapfalaiban sorakoznak, s külön jólesik, hogy nem tudom, melyikben is vannak. S azt gondolom, valamiképp így kell az elemeire szétszedett múltból nekem is építkeznem.

(Rácegresi füzet)

gyermekkorában kialakult, s a közösség érzését sem, amely a környezetében élőkhöz kötötte. Ez egyszerre belülről és kívülről is láttatta vele az itt élők életének szépségeit és nehézségeit. Későbbi pályájának e közösségből eredő felelősségérzése egyik, meghatározó vonása volt.

Kiállításunkban végigtekintünk Illyés életpályáján, megmutatva, hogy egyes életszakaszaiban és egyes műveiben mit jelentett számára a hátrahagyott, de mégis magával vitt szülőföld. Az írótól származó kéziratok és szövegek mellett bemutatunk a hagyatékából származó családi fotókat és dokumentumokat is, amelyek közül nem egy most kerül először nyilvánosságra. A tárlaton helyet kaptak az írói hagyaték jelenlegi feldolgozásának legújabb eredményei is, a 2014-ben megjelentetett 1945-ös Ostromnapló és a nyomtatásban 2016-ban napvilágot látott 1956-os napló is.

A *Fogadótér* interaktív enteriőrjében a 20. század első felének Ozoráját és a Nagyvendéglő akkori hangulatát kíséreltük meg felidézni, azt az időt, amelyet Illyés még maga is látott és ismert, s amelyet írásaiban sokszor nosztalgikusan megszépített aranykorként, sokszor pontos realitással leírt valóságként jelenített meg. A berendezés kialakításában nagyban támaszkodtunk az író részletes leírásaira, olykor megkapó benyomásokként felidézett emlékeire.

Illyés írásaiban újra meg újra felbukkan a szülőföld, s az itt tett látogatásokkor újra és újra átélt otthonosság és közelség érzése. Ez teszi a szövegeket művészivé, s e közelség által válik élővé és valóságossá a mi szemünkben is ez a világ.

Az ozorai Nagyvendéglő történetéről

Az ozorai *Nagyvendéglő* vagy *Nagykocsma* a 20. század első felében a település egyik nevezetes intézménye volt. A most is álló épület azonos funkciójú elődjének első említése 1798-ból származik. A piactér északi sarkán ekkor egy hétszobás vendégfogadó állt konyhával, pincével és negyven ló ellátására szolgáló istállóval és kocsiszínnel. Ezt a feltehetően hosszanti elrendezésű, korai épületet még a barokk korban kiegészítették egy hasonló szélességű résszel, amelyet a jellegzetes középfolyosó köt össze az eredeti traktusokkal. Így alakult ki a mostani, téglalap alaprajzú, barokk fedélszékű, felső, csonkakontyos szerkezet.

Illyés testvérei Ozorán

Illyés édesanyjával és testvérével

Illyés Gyula a szüleivel és testvéreivel

Illyés, 1934

Az épületet az 1910-es években egy tűzvész következtében meg kellett újítani, ezt leszámítva azonban nagyobb változtatásokat nem végeztek rajta egészen az 1950-es évekig, amikor a Ruhaipari Szövetkezet vette birtokba és alakította át saját igényeinek megfelelően. A nyílászárók elrendezése, a helyiségek felosztása jócskán megváltozott. A *Forster Központ* által 2015-ben végzett felújítás az eredeti vendéglő kialakításának helyreállítását tűzte ki célul.

A Nagykocsma jelentőségét kulturális vonatkozásai is kiemelik – a magyar irodalom két, neves alakjának, Petőfi Sándornak és Illyés Gyulának a neve fűződik az épülethez. A fiatal, lánglelkű költő vándorszínész éveiben – 1841. július 31-én – először az e vendéglőben kialakított színpadon aratott kétes sikert Gvadányi József *A peleskei nótárius* című darabjában. E kalandját később egy versében (*Levél egy színész barátomhoz*) is megénekelte.

Illyés Gyula, aki a közeli puszták egyikén született, gyermekkori emlékek sokaságát őrizte az 1910-es évek Ozorájáról. A Nagyvendéglő évtizedeken keresztül családjának – előbb apai nagybátyjának, majd nővérének – tulajdonában volt, így rokoni látogatásokon és később már íróként is visszajárt ide anyagot gyűjteni. Ozora a 20. század első felében a környező vidék egyik, helyi központjaként működött, vásárok és ünnepek alkalmával nyüzsgő, sokszínű élet folyt itt. A gyermekkori emlékek, a puszta, a falvak és a környező táj Illyés számos prózai és színpadi művének meg versének ihletői voltak. Bejáratos volt a vendéglőbe, az 1930-as években itt írta, más kisebb alkotások között *a Puszták népe* és a *Petőfi* című műveinek jelentős részét, valamint az *Ozorai példa* című, elbeszélő költeményt.

Illyés Gyula *Ítélet előtt* című regénye is Ozorán (a regényben Menyőd néven szerepel) játszódik, középpontjában a nagyvendéglővel, amelynek fiatal vendéglősnéjében és annak öccsében az írónak és nővérének alakját sejthetjük. A műben a település orvosának szemszögéből figyelhetjük meg egy jellegzetes mezőváros társadalmi tablóját, valamint pontos leírást kapunk a vendéglő életéről is. Az épületben két vendéglátó helyiség működött, a „fehér abroszos" vendéglőterem, ahová a helyi elit volt bejáratos, s a zöld asztalos söntés, amely egyszerűbb italmérést jelentett. A hátsó traktus felé eső helyiségeket a hosszú, petróleumlámpával világított folyosó kötötte össze, végén a konyhával. Innen nyíltak a sötétbarna ajtók a kamrákba, a pincébe, a padlásfeljáróra, a vendégszobákba és a vendéglőt működtető család szobáiba is. Az épület tehát több funkciót ellátott, jellegzetes színfoltja volt a korabeli Ozora életének. A második világháború pusztítása után azonban már nem nyerte vissza régebbi jelentőségét. Ozora és vele együtt a Nagyvendéglő egy letűnt kor emlékeivé váltak.

Illyés gyermekként Ozorán

Az ozorai nagyvendéglő, 1981

Látogatóban, 1981

A Cinca hídján

Feleségével az ozorai vár előtt

Illyés Klára rokongyerekekkel

Illyés Gyula citerával budapesti otthonában

Illyés a szülői házban

ILLYÉS GYULA

SZERELEM

Amit már majdnem elfeledtél:
Csöndes rokonaid szavát tanuld meg újra.
A pohár friss víznél is jobban üdíti
A fáradt megtérőt a szivélyes fogadj isten,
Melyben tiszta jóság s baráti melegség gyöngyözik.

Ime itt a zsellérek csoportjában, kik a heti fizetséget várják,
Ingasd te is fejed, ha szólnak és csomós
Mondatokkal bontogatják sorsuk,
Nyomoruk okait,
Szájuk nehéz rebbenésében
Pihegő élet verdesi szárnyait.

Kaposváron egy fiatal utcában, melynek még neve sincsen,
Mindenszentek éjén tüzet kért tőlem egy férfi – szél fútt,
Egymáshoz szorultunk, egymás fölé vontuk kabátunkat,
Mint egy ölelésben,
A gyufa villanásánál arcába néztem,
Rám mosolygott,
Egy pillanatra szívünk egymásra ismert.

Kocsmában ültem máskor, sovány szabó kért helyet mellettem,
Oly örömmel, mintha az asztalra jó hazai ételt
Csomagolt volna ki, hogy megfelezzük:
Kibontotta előttem életét,
Előző héten kislánya született.

Ahány arc rád nyílik, reád süt: a te arcod annál jobban
Tisztul, fénylik, költő, rejtett melegüktől.
Ne szégyeld,
Hogy pillantásodban nagyanyád szemének
Tekintetét érzed langyosulni,
Hogy szíved pezsgett, mint boldog szamovár, forrt,
Midőn jó hírt mondhattál egy öreg kocsisnak,
Meleg pára csapta meg arcod,
Dadogtál az örömtől –

Ez érdes, szikkadt, sziklás talajon
Kedved gyökerei apró repedéseken át
Így találnak az édes televényre,
Egy arc hirtelen mélyedésén át,
Mit villanó mosoly nyit,
Egy szem pillanatra nyíló bogarán át –

Ez a föld táplál majd! s dalod így lesz hasonló
A mély gyökerű tölgyek lombsusogásához,
A legfölső levelek szívdobogásához,
Ahogy a magasban nesztelenül csúszó
Távoli szelek titkait kibeszélik.

UGHY SZABINA

PETŐFI IRODALMI ÖRÖKSÉGE

Beszélgetés Prőhle Gergellyel

2017. január 1-jétől új főigazgatója lesz a Petőfi Irodalmi Múzeumnak (PIM). Prőhle Gergely ezért már szeptember 1-jétől lemondott helyettes államtitkári posztjáról, hogy időben felkészülhessen múzeumigazgatói munkájára. Az új kihívásokról, az őt ért támadásokról és a magyar irodalom népszerűsítési lehetőségeiről beszélgettünk a Petőfi Irodalmi Múzeum belső udvarán.

– Egy ilyen, összetett feladatkörű intézmény leendő igazgatójaként nyilvánvalóan igen sok új feladatba kell beletanulnia a gazdasági feladatoktól kezdve egészen a kiállításszervezésig. Mely feladatok jelentik a legizgalmasabb kihívást?

– Köszönöm, hogy így kérdezett, mert a legtöbb eddigi interjú során arra kellett választ adnom, hogy mivel nem vagyok sem gyakorló irodalomtörténész, sem muzeológus, hogyan vettem a bátorságot ahhoz, hogy egyáltalán pályázzak. Holott, ahogy a kérdésében is megfogalmazta, a PIM főigazgatójának lenni igen komplex és felelősségteljes feladat. Ezzel is magyarázható, hogy olyan nagyon sokan nem tülekedtek erre a pozícióra. A gazdálkodási kérdéseket a mi világunkban nem kezelheti az ember unottan, mert ahol a közforrásokat is pályázati úton lehet megszerezni, a jó ötlethez hozzárendelt pályázatnak nagyon megtervezett, kreatív munkának kell lennie. Azt is nagyon fontos kérdésnek tartom, hogy ennek a fantasztikus épületnek hogyan lehet nemcsak megőrizni, hanem javítani is az állagát. Természetesen mindig az a legizgalmasabb kérdés, hogy mit és hogyan mutatunk be, milyen rendezvényekre kerül sor a múzeum számos épületében. Tekintettel arra, hogy a kiállításszervezés egy hosszú távú műfaj, nyilván ebbe az ember új főigazgatóként lassan betanul, vagy talán inkább érik bele. Épp ezért rendszeresen bejárok már a múzeumba. Részt veszek az értekezleteken, adott esetben Csorba Csilla főigazgató asszonnyal együtt megyünk el tárgyalni olyan helyekre, ahol hosszabb távú tervekről beszélünk. Igyekszem felnőni ehhez a feladathoz, de egyik napról a másikra nem lehet átállni.

– Pályázati programjának kiemelt pontja volt a magyar irodalom külföldi népszerűsítése. Kiket és mely korszakból kíván lefordíttatni?

– A fordítási tevékenységek támogatását igen fontosnak tartom, mivel az egész magyar irodalom külföldi fogadtatását nyilván nagyban befolyásolja. A klasszikusok közül egy-egy általunk nagyon jól ismert és nagyszerűnek tartott szerzőt kell elhelyeznünk a külföldi olvasók horizontján. Erre már láttunk egy példát. Az 1999-es Frankfurti Könyvvásáron Márai Sándort sikerült újra feltenni a nyugati könyvespolcokra. Az viszont, hogy mely szerzőt szeret meg az olvasóközönség, igen összetett kérdés. Alapvetően fontos, hogy nagyon jó minőségű fordításokra van szükség, másrészről legalább ennyire fontos, hogy egy-egy ilyen író, s ez Máraira kiemelten igaz, látványosan reflektáljon a korszellemre. Több ilyen kísérlet is történt azóta, így például Krúdy Gyula vagy Kosztolányi Dezső esetében, de valahogy nekik nem volt ilyen sikerük. A kortársakkal más a helyzet, ott szélesedik a perspektíva. Látom, hogy például Szlovákia mennyivel több pénzt szán erre. Remélhetőleg nekünk is lesz erre többletforrásunk, s akkor az elkészült próbafordításokkal valóban nagyobb kedvet tudunk csinálni a külföldi kiadáshoz, s nem pusztán az általuk kiválasztott szerzők kiadását tudjuk utófinanszírozni.

– Másik fontos célkitűzése volt a digitalizáció előmozdítása? Mit ért ezen pontosan?

– A digitalizáció általános varázsszónak minősül az utóbbi időben. Mindenki valamilyen egészen más minőséget vár a technológiai fejlődéstől és az életünkre gyakorolt hatásától. Én azért ezzel óvatosabb vagyok. Nem tekintem ezt varázsszernek. A hangsúly ugyanis a tartalmon van. De például a kritikai kiadásoknak a különben száraz műfaja, amely bár filológiailag igen fontos, de viszonylag szűk réteg számára élvezhető, a digitalizáció vívmányainak köszönhetően izgalmassá tehető. Így egy-egy utalás kapcsán képzőművészeti, zenei vagy bármilyen összművészeti összefüggések sokkal élvezhetőbben villanthatók fel, mint egy hagyományos, kritikai kiadásban. Vagy ott van például a hozzáférhetőség kérdése. Hogyan tudom azt, amit közkincsnek tekintek, költségmentesen minél több ember rendelkezésére bocsátani? Ez tehát egy kultúrmissziós feladat, másrészt a mai technológiai fejlettség láttán világos, hogy a gyermekek ezt a digitalizált, könnyen elérhető formátumot választják.

– Sokan ezt a túlzott „kütyümániát” veszélyesnek találják.

– Óvakodnék az ezzel kapcsolatos okoskodástól. Olyan korszakhatá-

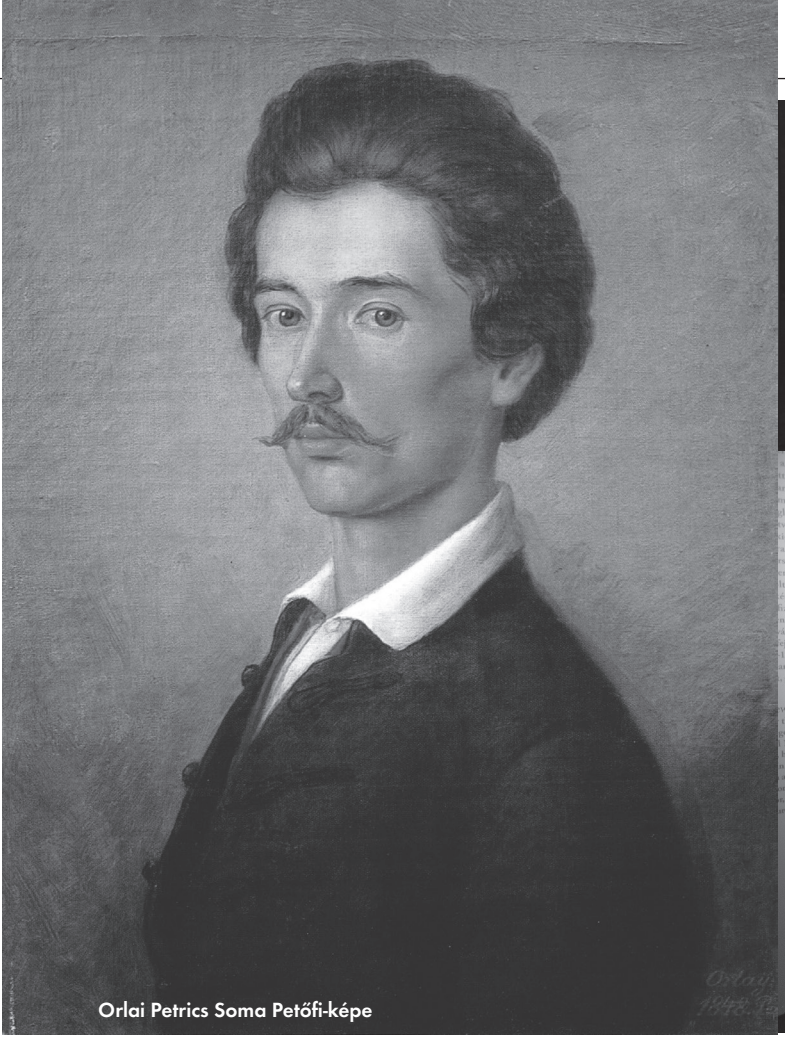
Orlai Petrics Soma Petőfi-képe

Enteriőrök a PIM Petőfi-kiállításából

ron vagyunk, ahol negyven-negyvenöt év alatt van egy valóban látványosan eszközorientált viselkedés. Amikor ilyen köztes helyzetben vagyunk, nagyon óvatosnak kell lennünk, hogy egyik felet se veszítsük el.

– Ezeket a fiatalokat, akik ilyen ingergazdagsághoz vannak hozzászokva, hogyan tudják megszólítani múzeumpedagógiai eszközökkel?

– Komoly múzeumpedagógiai, szakmai felkészültséggel rendelkezik a PIM. Elmondható, hogy tulajdonképp a bölcsőtől a sírig elkísérnek minket azok a témák, amelyekkel itt foglalkozunk. A Mesemúzeumban például a gyermekek absztrakciós képességét kell valamilyen módon fejleszteni, megragadni. Ennek folytatása most kezd kialakulni ugyanott. Ugyanis a felső tagozatosok világát megszólítani szintén kulcsfontosságú.

LEXIKON: *Pröhle Gergely* (Budapest, 1965) magyar diplomata, helyettes államtitkár 2016. december 31-éig, 2017. január 1-jétől a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatója. Egyetemi tanulmányait a jénai Friedrich Schiller Egyetemen, illetve az Eötvös Loránd Tudományegyetem végezte, magyar–német szakon bölcsészdiplomát szerzett. 1989-től 1990-ig a Hamburgi Egyetem ösztöndíjasa. 1995-től 1998-ig a Posztgraduális Nemzetközi és Diplomáciai Tanulmányok Intézetének (BIGIS), majd 2006-tól 2009-ig az Andrássy Gyula Németnyelvű Egyetem PhD-programjának hallgatója volt. Németül, angolul és franciául beszél.
1992-től 1998-ig a Friedrich Naumann Alapítvány igazgatója. 1998-tól 2000-ig, az első Orbán-kormány idején a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumában közigazgatási államtitkár. 2000-től Magyarország Berlinbe, 2003-tól Bernbe akkreditált nagykövete. 2010-től a második Orbán-kormányban a Külügyminisztérium EU kétoldalú kapcsolatokért, sajtóért és kulturális diplomáciáért felelős helyettes államtitkára. 2014-től a harmadik Orbán-kormányban az Emberi Erőforrások Minisztériumának Nemzetközi és Európai Uniós Ügyekért felelős helyettes államtitkára. 2006-tól a Magyarországi Evangélikus Egyház országos felügyelője. 2017-től a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatója.

– Arany János-emlékévre, Kassák Lajos- és Wass Albert-kiállításra is készül a közeljövőben. Hogy áll a szervezésükkel?

– Amikor az ember pályázik, nem egy részletesen kiérlelt koncepcióval áll elő. Ezek csak irányok, amelyeknek a konkretizálását le kell egyeztetni az itteni realitásokkal, mire van tér, tapasztalat, szakember stb. Az Arany-kiállítás az emlékévnek köszönhetően nyilvánvalóan adta magát. Nagyon komoly, hosszan nyitva tartó, de mégiscsak időszaki tárlat lenne, amelynek a pontos keretei most kezdenek kirajzolódni. Kassák Lajos kapcsán az a célom, hogy a hatalmas, nemzetközi kapcsolatrendszerét fel tudjuk térképezni. Ő ugyanis külföldön inkább képzőművészként ért el sikereket. De a magyar avantgárd nemzetközi beágyazottsága Kassák személyén túl is érdekes téma. A Wass Albert-kiállítás okozta a legnagyobb felhördülést, holott a húszoldalas pályamunkából körülbelül öt sor szólt erről. Döbbenetes, hogy milyen túlhevült reakciók érkeznek erre, s azok, akik nagyon kritizálják ezt az ötletet, mintha nem olvasták volna végig azt, amit írtam. Ugyanis én pont arra kérdeznék rá, hogyan lehet ilyen óriási kultusza egy olyan szerzőnek, aki viszonylag későn került be a köztudatba, aki az erdélyi irodalomnak sem volt igazán a része, aki elment Amerikába egy adott pillanatban, mégis az erdélyisége lett belőle a leghangsúlyosabb. Nem arról van szó, hogy valami újabb apoteózist terveznénk, sokkal inkább az érdekel, hogy egy irodalmi vonatkozású, politikai kultusz, vagy egy politikai vonatkozású, irodalmi kultusz milyen módon jöhet létre. Ezt csak úgy tudjuk megvizsgálni, ha valóban beágyazzuk a személyét és a szerepvállalását a korabeli, erdélyi közegbe, életművét a kortársakéval együtt, azokkal összevetve tesszük mérlegre.

– Egy interjújában azt hangsúlyozza, hogy a szekértáborok helyett a közös megértésre kellene törekedni. Ezt a PIM igazgatójaként hogyan képzeli el?

– Mindenkit, aki a Petőfi Sándor nevével fémjelzett irodalmi örökséget vállalja, szeretettel látunk a múzeumban. Ez, azt hiszem, elég világos állásfoglalás.

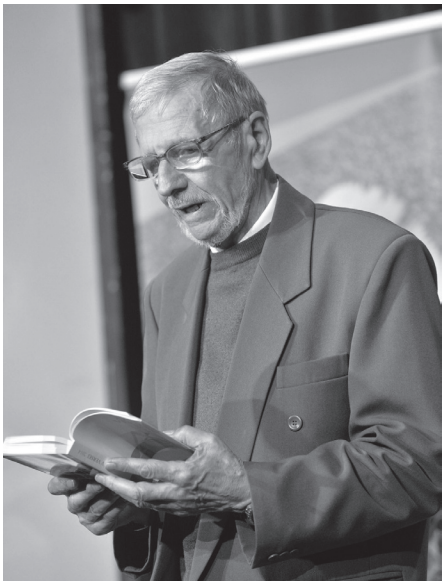

BÁGER GUSZTÁV

VAJAS KENYÉR

Tizenkét éves vagyok,
kerékpárt szerelek a ház előtt,
nincs kedvem bemenni vacsorázni.
Anyám kihozza egy csorba tányéron
a vajas kenyeret.
Nem kell egybeírni.
Eleinte nem értem, mit.
A nyelvnek is van íze, mondja.
Könyörgöm, tanulj, kisfiam.
Bemegyek, hogy bent egyem meg a vajas kenyeret.
A kerékpáromat Anyám tolja be.
Svájci sapkám a nyeregről leesik.
Mikor fölveszem, Anyám lopva megölel.
Ne félj, nem látja senki.

Elalvás előtt Anyámért imádkozom.
S úgy emlékezem rá,
amit külön írunk,
az is egybe tartozik.

ESTI MESE

Kilencszázharmincnyolc ólomnehéz röpte:
hét évig háborgott a szürke ég fölötte.
A gátakat emelő tucatnyi „izmus”,
amiktől lelkes balsorsnak tűnt a himnusz.
Kitaposták maguknak a történelmi űrt,
a vén cigány nyűtt vonóval: bottal hegedült.
Toldi-apa Don-kanyarban füstnek öltözött,
bátor hitét őrizgette két csapás között.
Itthon *aláaktázták* az életet.
Anyja börtönben. A gimnáziumról letett,
kenyéradó szakma vitte technikumba.
Úgy tűnt a rím-légzés örökre letudva.
Harminc évig ködös ideákban élt,
s csak ritkán mondott imát az államért.

Napi robot lelkem nem morzsolta fel,
mert hittem, a létet gyakorolni kell.
Ennyi praktika után már lehetek naiv.
A csillagkupola csendje versre hív.

OLVASSUK ÚJRA!

SZAKONYI KÁROLY

A mérleg nyelve

Páskándi Géza (1933–1995)

Bukarestben találkoztunk először az Ambassador étteremben, ahol Constantin Olariu, novelláim fordítója mutatott be minket egymásnak. Páskándi Géza sovány volt, szomorú tekintetű, gyanakvó és szigorú, de hamar barátságot kötöttünk, amely aztán haláláig töretlen maradt. Hatvanhetet írtunk, a Ceauşescu-diktatúra még nem vadult el teljesen, s ha az erdélyi magyar írók sorsa elviselhető volt is, Páskándi ezt aligha érezhette, mert őt a hatalom veszélyesnek tartotta. A szatmárhegyi születésű, a költészet iránt hamar vonzódó fiú Kolozsvárra kerülvén tizenhat évesen már publikált, Majtényi Erik fedezte fel, s közölte lapjában, a Dolgozó Népben első verseit. És meg is hívta szerkesztőségi munkatársnak. Páskándi közben beiratkozott a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem magyar nyelv és irodalom szakára, de hallgatott jogot is, diplomát azonban nem szerezhetett, mert az *'56-os forradalom melletti nyílt kiállásáért bebörtönözték.* Hat évre ítélték, ebből három esztendőt a szamosújvári börtön zárkájában töltött, a fogság után pedig a Duna-deltába száműzték kényszermunkára. 1963-ban amnesztiával szabadult, de nem publikálhatott, erre való jogát csak két év múlva kapta meg.

Amikor megismertem, költészete, esszé- és prózairodalmi munkássága már az erdélyi magyar irodalom élvonalába emelte, későbbi drámái, amelyekben a kor legégetőbb problémáit tárta fel, de különösen szatírikus-abszurdoid jelenetei, a hatalomnak szánt fricskáival a román kultúrpolitikát bőszítették. Páskándi, különösen a hetvenes évek elejétől, amikor a diktátor egyre vadabb intézkedésekkel nyomorította az országot, arra készült, hogy áttelepül Magyarországra. Másodjára sikerült csak átjönnie, családja rövid idő múlva követte, Budán találtak otthonra. A Kortárs szerkesztőségében kapott munkát, bekapcsolódott az irodalmi életbe, sőt, a színház világában is megtalálta a helyét. A Vígszínházban Várkonyi Zoltán bemutatta a *Vendégség* című, nagy sikerű, remek darabját, s attól kezdve könyvei mellett színpadi művei is sorra a közönség elé kerültek.

Páskándi filozofikus hajlamú író, költészete, elbeszélései és drámái egyaránt az ember morális magatartását vizsgálják, de esszéiben is keresi a magyarázatot a XX. század emberének magatartására, tévelygéseire és törekvéseire, egyensúlyt keresve a – különösen a 80-as és a 90-es évek, azaz a rendszerváltás körüli és az azt követő idők – vitáiban. Sokszor szólalt meg bölcsen, mérlegelően és hevességeket lecsillapítóan publikációiban. Hite és véleménye egyértelműen az emberséges társadalom eszméjéhez kötötte, nem tűrte a múlt bármely idejéből újra éledő, ordas eszméit, hiszen Erdélyben megszenvedte az embertelenséget, a faji és a nemzeti kisebbségek elnyomását. Páskándi igazságkeresésével a mérleg nyelve volt, s amikor 1995 májusában, hosszas betegség után elhunyt, nemcsak a még megteremthető műveket vitte magával, hanem azt a bölcsességet is, amelyre napjainkban is nagy szükségünk lenne áldatlan politikai helyzetünkben. Sikeres író volt, József Attila-díj, Kossuth-díj és más kitüntetések jelzik elismertségét. A *Tornyot választok* című, lelkiismereti drámája, az *Árpád-házi triptychon* történelmi ciklusa, *A szalmabábuk lázadása* című meséjéből készült remek, ifjúsági filmje Palásthy György rendezésében, *Az eb olykor emeli lábát* szatírái, verskötetei, gyerekkönyvei, a *Begyűjtött vallomásaim* című önéletírása és számos más mű teszi ki gazdag életművét. Sokat dolgozott, de mindig volt ideje társaságra és közügyekre. Értékes kéziratok, be nem mutatott drámák is maradtak utána, amelyeket özvegye, Sebők Anna gondoz, szerkeszt kiadásra.

Amit itt közlünk tőle, *Az árnyékfejtők* című, mozaikokból álló könyvéből való. Az ötvenes évek rabéletéből vett figurák és jelenetek ezek, amelyek hasonlatosak Páskándinak a Duna-deltában a hatvanas években rabságában megélt napjaihoz. ➪

PÁSKÁNDI GÉZA *

Rájár a rúd az orvosokra

A „klinika”. Markába temetett arccal Tiller az asztal mellett ül. Jön lassan oldalról Bisztriczán. Tiller felriad.

– Maga az? Megint jönnek? Mondtam, hogy tűnjenek el! Kelemenben legalább volt annyi jóérzés… Nem kockáztathatom a bőrömet állandóan. Rájár a rúd az orvosokra, nem hallották az orosz orvosok perét? Sorba vesznek ezek minden értelmiségi szakmát, s majd a többit is. Ez itt statárium, nem világ! No, menjen! Még a munka el se kezdődött, s maga máris visszakuncsorogná magát. Majd a normák idején! Olyan pokolian önzők…, olyan pokolian… Engem pedig ehet a fene. Majd megint megrugdosnak magukért.

Csend.

– Mi van?

– Csak megköszönni jöttem. Egy félórás sétát engedélyeztek az udvaron. Készültség van. Sztálin miatt. Hisz tudja.

Tiller zavartan elfordul.

– Doktor, kinek mondta imént, hogy mars ki? Kihallatszott. Talán Kelemennek?

Tiller ránéz, komoran elhúzza szája szélét: nem tudja, nevessen-e, vagy csikorogjon.

– Egy őrmesternek, ügyvéd úr. Egy igazi őrmesternek.

Bisztriczánnak majdnem leesik az álla. Tiller máris tereli.

– No, isten áldja! Látom a parancsnokot, ide igyekszik őkegyelme.

Bisztriczán megragadja a kezét.

– Köszönök mindent. Ha maga nem volna…

– Isten áldja!

Bisztriczán mögött becsukódik az ajtó.

Tiller nézi, amint Fanariás átugrik egy tócsán. Máris kopogtatnak.

– Fáradjon be, parancsnok úr.

Fanariás kicsit lehajtott fejjel jön be, mintha alacsony volna neki az ajtó szemöldökfája. Szó nélkül leül Tiller helyére.

– Én nagyra becsülöm magát doktor, de ilyet azért nem szabad csinálni.

– Elnézést. Annyi minden összetorlódott. Új rabok, régiek. Fáradt vagyok.

– Egy őrmesternek mégsem mondhatja azt, hogy: mars ki!

– Azt nem mondta az őrmester úr, hogy többször is megkértem szépen, majdnem könyörögtem, hogy hagyjon engem békén! Megütött. Akkor kiabáltam rá, hogy háládatlan, hogy ápoltam őt, ő pedig megüt…

– Ezt nem mondta. Mit akart magától?

Tiller talán azt gondolja: „Mintha nem tudnád, parancsnok!” De mást felel.

– Ej, nem lényeges!

– De engem érdekel!

– Nem szoktam az altisztekre árulkodni. És a tisztekre sem.

Fanariás tán erre gondol: „Mintha nem tudnád, hogy én is tudom, doki!” A válasz azonban ez lesz:

– Ezt nagyra becsülöm, de most nekem kötelessége megmondania.

– Szóval a neje… terhes. Az ötödik hónapba lépett.

– És?

– Nem vagyok angyalcsináló bába. Okleveles szülésznő.

Fanariás lassan emeli fel fejét.

– Volt már rá példa.

– Annak… annak az őrmesternek a neje beteg volt. Súlyos beteg.

– S a másiknak?

– Az meg leesett a szekérről, féltem: nehogy a gyermek…

Fanariás szavába vág.

– No, látja! És most semmi ilyesmit nem tudott volna kitalálni? Elvégre itt van mire hivatkozni, tél van, a város nagyon messze.

– Ez az asszony egészséges, uram. Túlságosan is az.

– No, és?

– A gyermek is épkézláb lesz.

– Tehát, ha épkézláb, jöhet?

– Igen. – Tiller rábámul. – Ártatlan élőlényt én még sose öltem, uram. Igaz, hogy mást sem.

– Valamennyien ártatlanul születtünk, hacsak nem fogadjuk el az eredendő bűnről szóló ostobaságokat. Mit szól, ha az a szülész vagy okleveles bába, aki magát világra segítette, az ép gyermekről ugyanúgy gondolkodik, mint maga, ugyanolyan aggályoskodó: maga most itt állna előttem? Tehát ne ez legyen a kritériuma!

Tiller arca sárga és fegyelmezett. Persze, hogy megértette. De valószínűleg azt is: a parancsnok sose mondana ilyet, ha nem akarná terrorizálni. Akkor pedig súlyos célja van, s ez nem eshet messze az őrmester céljától, vagy vele éppen azonos. Egy kicsit úgy veszi hát, mintha egy szinte semleges színpadról hallaná a sértést. Csak így tud nyugodt maradni végig.

– A művi abortusz már a harmadik hó végén is veszélyes. És a veszély egyre nő. Különösen ilyen körülmények között…

– Elvállalja?

– Nem.

Fanariás mindig az ablakhoz megy, mert az ablak – talán? – távlatot jelent. Nem fordul meg.

– Ez az új rab, ez a belgyógyász szégyentelen egy fráter. Nyíltan felajánlotta nekem szolgálatait. Olyan dühös lettem, majdnem elküldtem a fenébe.

Csend.

– Kár lett volna, uram.

– Hozzam ide maga mellé segédorvosnak? Csináljak főorvost magából?

– Ne, uram. Ezt akkor sem vállalhatom el.

– Mitől fél, Tiller? Mitől!

– A komplikációktól. A lelkiismeretemtől. És félek…

– Bökje ki.

– A világtól, uram. Az orvosokra rájár a rúd mostanában, ön csak tudja.

– Hát, innen fúj a szél! Haha! Börtönorvosok pöre! Jó, rikkancsnak való cím. A gonosz börtönorvos elhatározta az őrszemélyzet utódainak kiirtását – kicsit torzan nevet fel.

– Nem nevetni való ez, parancsnok úr.

– Hát, mit képzel maga? Hogy itt mindenki hülye és paranoiás? Az egész tábor? Úgy értem nem ez a tábor – hanem a nagy. Azt hiszi?

– Én nem hiszek semmit, s az ellenkezőjét sem. De ezt akkor sem vállalhatom.

– Jó – Fanariás nagyon lassan, megfontoltan beszél. – A belgyógyász valószínűleg el fogja vállalni. Segédkezik neki?

– Nem segédkezem.

– És ha baj lesz? Ha meghal az anya? Akkor maga milyen lelkiismerettel áll a világ elé? Egy orvos itt volt, jelen volt, s mégsem segített, ölbe tett kezekkel ült. A manóba is! Mi itt a teendő?

– Szülje meg.

– Nem fogja megszülni. S ha maga reggelig nem gondolja meg a dolgot, visszaköltözik a barakkjába. Megértette? – nyersen beszél.

– Meg, uram.

– És ne higgye, hogy ezzel megszabadul a lelkiismeretétől!

Valaki felrántja az ajtót. Bukatár.

– Parancsnok elvtárs… a rádió… Sztálin elvtárs… Sztálin elvtárs… – szeméből patakzik a könny.

– Micsoda? Az istenit… gyerünk!

Rohannak át az udvaron az iroda, a rádió felé.

– Mintha még segíthetnétek, úgy rohantok – suttogja Tiller. – Hát, igazság ez: ennyi temérdek ember csupán egyetlen személy halálával remélheti a boldogulást? Más halálára várva élni és remélni: mocskos ügy. Mintha minden felelősség csak az övé lett volna. Mintha nem állt volna szabadságotokban cselekedni… És most majd egyedül mit csináltok? Őnélküle? Meghalt a vezér, mi lesz a sereggel? Lesz elég helyettes, hűséges, jó tanítvány? Most majd kiderül: pótolhatatlan-e? És most már pláne nem vállalhatom!

Meghaltál, Dzsugasvili

– Meghaltál, Dzsugasvili Jóska!

Egy szakács jön a barakkba. Súg valamit az egyik rabnak. Szájról szájra, szinte hang nélkül jár a hír.

– Megálmodtam, megálmodtam!

Mindenki a hang irányába néz. Az egyik „harmadik emeleti" vaságyon az aszott, idős, borostás férfi törökülésben a mennyezethez beszél. Mint valami „kan siratóasszony", olyan.

– Hát, meghaltál, Sztálin elvtárs, drága jó Sztálin elvtárs!

Mindenki dermedten figyel.

– Meghaltál, Sztálin Jóska! Itt hagytál! Mi lesz vélünk, mi lesz?

Gábory idegesen felkiált:

– Hagyja abba, Penyige úr! Kolléga! Hagyja abba! – érzi a veszélyt.

– Miért hagytál itt, Dzsugasvili Jóska? Ott harcoltam Kerenszkijék ellen tizennyolcban… Ott harcoltam fogolyként a brigádban… Mért hagytál itt, Joszif Visszarionovics Sztálin?

– Hagyja abba, öreg bolsi! Fáj a fejünk, fáj a fejünk!

– Meghaltál, Dzsugasvili Jóska. Ki fogja nékem elismerni a harcomat? Ki lesz a tanúm, hogy hova tartozom?

Néhányan felmásznak és lerángatják.

– Ne bántsanak! Hogy merészelik?

Valaki az egyik félreeső ablakból titokban jeleket ad az udvar felé. Az öreg „kan siratóasszony" egy ágyon fekszik, arca eltorzul könnyeitől.

– Kinek jelentsem én most már, hogy ezek a renegátok mit tettek velem! Elhajlók vagytok valamennyien! Sztálin elvtárs, csak te tudtál volna rajtam segíteni… rajtunk… ó, ha tudtad volna, hogy mi folyik itt… – párnába temeti fejét. – Azt hiszik, halott?

Mindenki feszülten állja körül. Van, aki talán szadistán még élvezi is az öreg fájdalmát? A kajánok? Vagy épp egy bukás katarzisa járja át őket is? Saját elveszett – más – illúzióikra emlékeztet? S ennek szól a csend?

A fecsegés még az ellenség halála percén is megszűnik bennünk. Legalábbis egy pillanatra. A Halál a legnagyobb demokrácia, amely jogaival és a kötelezettségeivel összefog. Legnagyobb hasonlóság az, hogy születünk: tehát halandók vagyunk. Sem bőrszín, sem vallás, sem nyelvünk nem hasonlít annyira, mint éppen a születés és a halál. A sors bőrszíne, nyelve, vallása: születés és halál. Élők vagyunk – s talán egyedül e világegyetemben. Nyelveink egyetlen értelmes zaj – nyelvi diaszpóra a néma vagy zúgó csillagok között. A minden űrön által.

Szabad-e meggyilkolnunk egymást? Ez a kozmikus egymásrautaltság, igen. Ha nincs más csillagon rokonunk – ki segít megtartani magunkat? Nem veszhetünk ki? Kell a változatos élet: nyelvek, vallások, kultúrák. Csak a változatosság tart meg. A változatosság a legjobb. S ha vannak ott távol is emberszabású élőlények, s ránk támadnak – velük mégiscsak tárgyalhatunk! No de a Semmivel? A Végtelen Semmivel? Az ürességgel?

Igen, csak Isten lehet itt majd és akkor támpont nekik is – reményteleneknek. Akik másképpen fejtik meg az űrből érkező árnyakat. Másképp, mint Bondor, mint a többiek. S vajon mindig jól-e? S vajon ezt érzik át, akik Penyige körül most ott állnak némán, szinte moccanatlan?

De csendnek csend van, annyi bizonyos. Belép Bukatár és Bondor.

– Mi folyik itt? – Bondor böffen rájuk.

– Meg akartak verni! – ordít a „kan siratóasszony".

– Minek te, minek? – Bukatár közel lép, láthatólag hergeli a hisztéria; tűrő hallgatáshoz szokott már réges-régen.

– Mert megsirattam Sztálint!

A két őrmester szeme végigpásztáz a barakklakók során. Bondor felemeli hangját.

– A zárkába veletek! Egy szálig!

Belép Turka.

– Mit történt?

Bukatár szólal meg, de nem néz rá.

– Zárkába az egész barakkal!

– Meg akartak verni! Mert megsirattam Sztálint!

Bondor rájuk ordít.

– Gyerünk a zárkába!

Turka megragadja a karját. Sziszeg.

– Hallgasson, ostoba! – kiabálva. – Nyugodjanak meg, emberek. Senki nem megy zárkába, amíg ki nem vizsgáljuk az ügyet!

– Meg akartak verni!

Turka odamegy, föléje hajol.

– Tatus! Ha még egyszer így akar jó pontokat szerezni, velem gyűlik meg a baja! Most pedig gyerünk a zárkába!

– Én a zárkába? Engem akarnak megverni, s engem küldenek a zárkába. Ki hallott még ilyet?

A hadnagy lehalkítja a hangját.

– Kap mindenből dupla adagot, ne féljen. Csak ne legyen itt. Ne izgassa a kedélyeket – majd a többiek felé fordul. – Maguk addig nem kerülhetnek zárkába, amíg ki nincs vizsgálva az ügy… és különben sem férnének ott el valamennyien – ezt némi megvetéssel az őrmesterek felé is – No, menjünk, tatus!

Karon fogva kiviszi a szipogó, sírástól taknyos embert.

– Én harcoltam Kerenszkij ellen is!

– Hány éves maga, tatus?

– Mi közöd hozzá?

Amikor eltűnnek, a két őrmester szeme komoran összevillan.

– Gyerünk az ágyba! – kiáltja Bondor.

Az udvar felől az idős ember kiáltásai térnek vissza.

– Meghaltál, drága Sztálin József! Mi lesz a világgal Sztálin elvtárs nélkül?

A rabok arca rezdületlen marad, bár sejteni: nincsen könnyű dolguk.

* Páskándi Géza és társai 1957-es Kolozsváron lefolytatott peréről mostani különszámunkban Dávid Gyula tollából olvashatnak cikket.

IN MEMORIAM CSOÓRI SÁNDOR

„Tíz felé nem futhatok,/ tíz halált nem halhatok,
hát kivárom azt az egyet,/ amelytől leroskadok."
(Csoóri Sándor)

Csoóri Sándor egyazon hivatástudattal, hittel és szenvedéllyel volt legjelentősebb költőink egyike és a nemzet ügyének apostola. Minden időben, a legkeményebb diktatúra idején is fáradhatatlanul képviselte a határainkon kívül vagy a világban szétszórtan élő magyarság érdekeit. És nem csak akkor, amikor a Magyarok Világszövetségének elnöke lett. Költészetében, esszéiben, előadásiban és vitacikkeiben követte a nagy költő–író elődök példáját, akik mindig is vallották az írástudók felelősségét, akik a maguk módján és eszközeivel – magyar literátus sors – lírai vagy szépirodalmi munkásságuk mellett, a hatalom ellenében, rákényszerültek a politizálásra. Csoóri Sándor a költő és *homo politicus* egész életében érezte ezt a súlyos felelősséget, amikor kormányfők és miniszterek helyett kellett védelmeznie az ország, a nemzet érdekeit, még ha olykor művészi munkája háttérbe szorításával is. Tornai József hozzá írt verseivel búcsúzunk tőle, fájlalva elvesztését, fájlalva hiányát. *(Szakonyi Károly)*

XXI. SZÁZADI DÓZSA GYÖRGY

Cs. S.-nak

Egyre jobban hiányozni fogsz.
Ma még csak ellazuló oltár,
holnap már frissen levágott pulykafejet
marcangolnak kanszukák,
parasztok húsában sikoltozó
hegyes karók holnapután,
XXI. századi Dózsa György beszéde
karcagi, ceglédi, temesvári piacon,
hol vagy most tegnapi parázs-vason toborzó
XXI. századi Dózsa György,

haragudtam rád,
mert nem értetted meg
az új fémekből kalapált bográcsokban
acsargó országot,
és szétloccsant minden, ami bennünk fészkelt,
gondolatfeslő barátom,
mert nincs, akivel megvigasztaljam
a dögvészoltó temetőt,
és végigénekeljük azt az ezer évet,
a te jussodat,

egyre jobban hiányozni fogsz,
mindennapi lázadásunkat
ki vezeti ma,
mint tegnap, amíg
agyad nem sütötték szénné koponyádban?

Így nem lehet, így nem lehet,
így nem lehetséges,
ha te nem vagy itt, megrajzolni a gyepüket,
bár Werbőczy és vérfarkasai
nyüszítve tépnek minket szétrepedt szájukig,
szétpörzsölt országunkig,

lángolva csap le ránk még-mindig-
pásztorkirályságunk,
minden kapavágásba egy szavad,
minden könnyedbe egy kard,
csontod a lábamba,
versed a vérereimbe, ide,

mert én nem tudtam, hogy egyre jobban
hiányozni fogsz,
ez az én bűnöm,
bocsáss meg nekem,
göndör hajaddal tekerem be Tiszától Dunáig
dagadt gyermekbokámat,

virágozzál a földeken és a mennyeken,
áldással mindnyájunk által,
kiket szültél, kit megszültünk:
veszteni tudó még így nem diadalmaskodott,
nem hurrázott napárnyat, napkoronát,
ha veled együtt szögelnek
a feszületre.

TORNAI JÓZSEF

ELVESZÍTETTED MINDENED

Elveszítetted mindened,
ha a barátod nem fáj neked,
a legelőkelőbb szállodában is
zsebedben volt, csattant a kés,
az elmaradhatatlan paraszti bicska,
nem indultál nélküle útra,
akármelyik világ-ismert helyen,
Lisszabonban vagy Helsinkiben,
New Yorkban, Rio de Janeiróban
vetted azt az emléket, az otthonit,
bekaptál ebédet, sietős reggelit,
kéznél legyen a múlt, a gyerekkor
vidéke, repülőgép,
induló vonat, valahol
az Alföldön, nézzük. Ötven év:
fehér ing, fekete, bodor
haj. Akkor láttalak először
szemembe villámló szemed
a halomban álló kéziratok felett.

Elveszítetted mindened,
ha a barátod nem fáj neked,
a sokszor elmondott történetek,
beszélgetések, a vers fenevadon ülő asszonyok,
velük álltad a legtöbb ostromot,
és ha meg kellett írni, mondani,
hogy illene ma
Magyarországnak ragyognia,
te lettél az új Petőfi, a
szóból-tettből szőtt szomjúság, a szakadék
halszája, folyók sámántükrén az Emese-kép,
mely csak a miénk.

Elveszítetted mindened,
ha a barátod nem fáj neked,
nem hiányzik az idő kapufáján csattanó
ököl, gondolat, testvérnevetés:
s tréfás, komor, ritka káromkodásod is.
És most? Mikor már évtizedek
sodortak el ujjongást, lemondást, szerepet?
Ugyanaz az ország ez nélküled?
Egy koromszárnyas madár szállt ma el
ágyam fölött félig hunyt, nagy
Ady-szemeivel.
Elbújt barátom, miért hagytam,
hogy mindent elajándékozz,
amit a mi történelmünk
szült és szült,
míg már nincs semmid,
és csak sír a föld alattam?
Elveszítetted mindened,
ha a barátod nem fáj neked.

KŐ PÁL

BÚCSÚ BENCSIK MESTERTŐL

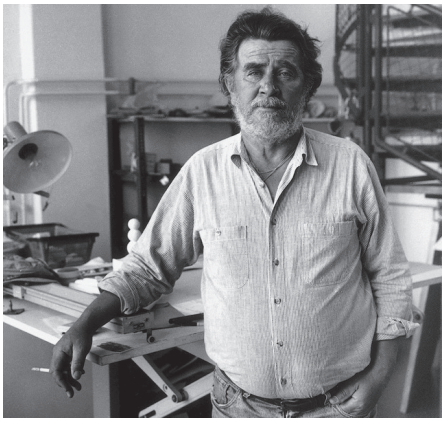

Nyolcvanöt éves korában érte utol a halál *Bencsik István* Kossuth-díjas szobrászművészt. Dicsértessék a Jézus Krisztus! Búcsúzom a barátomtól és a kollégámtól. Gyászolom azt az embert, aki nagyon közel állt hozzám. Búsulok, hogy elveszítettük. Búsulok miatta, mert nem tudtam segíteni rajta az élete vége felé rászakadt egyedüllétben. A magány fojtogató, szívet szorító, lelket támadó borzalmában ült egy széken a pécsváradi, gyönyörű műtermében.

Április volt, amikor a Samu Géza-kiállítás kurátoraként lenn jártunk Pécsváradon egy filmforgató csoporttal. Ekkor nem találtuk a mestert, de elhatároztam, hogy szervezek egy utat, s őt keressük meg Karmó Zoltán tanszékvezetővel és növendékeimmel, tizenketten voltunk ott.

Kinn állt a háza előtt és szabadkozott: „Látod, Lujoskám, olyan vagyok, mint egy múmia, nem tudok semmit adni, nincs semmim a világon." Megöleltem és elmondtam, miért jöttünk, hogy lássuk, mert hiányzik, s nem kérünk mi semmit, csak jó szót.

Lassan oldódott, kezdeti zavara elmúlt, s beinvitált bennünket a szobájába. Megtalálta a hangot, s csodálatos órát tartott. Beszélt nekünk a munkájáról, változó kedélyéről és a múló időről. Bölcsen és szelíden, hosszan és hitelesen rajzolta meg az eltelt időt az epreskerti évek óta.

Somogyi József tanárunk – váratlan – halála 1993 januárjában történt, ekkor kérte fel Sváby Lajos festőművész-rektor Bencsik mestert, hogy vállalja el az árván maradt Somogyi-osztályt. Nagy feladat, nagy erőpróba, érezte ő is, de vállalta.

Somogyi mester árvái a növendékek: Mohácsy András, Kotormán László, Taubert László, Varga Ferenc, Szmrecsányi Boldizsár, Meszlényi János, Nagy Attila, Karcag Éva, Zsemlye Ildikó, Tóth Dávid, Gálhidy Péter, Bábel Anita, Deák Ágnes, Imre Péter, Veress Enéh Erzsébet, Aszalós László és Giacomo Strada (egy olasz vendéghallgató) járt hozzá. Úgy járt fel Pécsről autóval vagy vonattal, azután került egy aprócska szoba az Epreskertben, ahol tudott pihenni és aludni, hogy ne kelljen oly gyakran megtenni ezt a hosszú utat. Ebben az időben kerültünk szorosabb közelségbe, barátságba, egymást kereső, a múltat idéző, hosszú beszélgetésekbe csendes pálinkaszó mellett.

Furcsának tetszik számomra az is, hogy milyen későn ismerkedtünk meg személyesen, holott ott dolgoztam a közvetlen közelében a Százados úti Művésztelepen. Balázs Pista idős szobrásztól béreltem a műtermét, 1975-ben itt faragtam a huszonkilenc sírjelet Mohácsra, de kifolytam az udvarra is, Kiss Pista elé. Ott tűnt fel nekem egy szép, fiatal szerelmespár, sétálgattak a kertben. Bencsik Pista egyik fia, Andris volt és Beregszászi Olga (ezt később tudtam meg).

Villányban is ott voltunk Rétfalvi Sanyi hívására Palotás Jóskával, Gáti Gáborral, Gyurcsek Ferivel és Szabó Gáborral, de Bocz Gyulát már ott találtuk, ott ismertük meg, aki kezdte kifaragni a hegyet. Ő villanyszerelő volt.

Mindennek rendelt ideje van!

A Magyar Művészeti Akadémiára is ő hívott, ő bátorított, jöjjek el a Kecske utcába, minden szerdán délután van ott esemény bőven: születésnap, könyvbemutató, filmvetítés… Pontosan tíz év van közöttünk, s azt hiszem, hogy ez a lényeg, mert többet tudott és többet látott, bölcsebb volt. Több mindent megélt, megtapasztalt és felvállalt. Bátrabb és karakánabb volt mindannyiunknál.

Amikor 1956-ban megtudta, hogy Makrisz Agamemnon feleségét, Zizit le akarják tartóztatni, sietve elrohant, ki a Százados útra a műteremhez, s odaállt, fegyverrel védve a bejáratot.

Makrisz Agamemnon görög–magyar szobrászt én is ismertem, mint ahogy osztálytársaimat: Rigaszt, Papakrisztoszt, Sztefut, Szpiroszt és Kosztaszt. Tiszteltük és becsültük *Memót*, aki jólelkű, nagyszívű és segíteni tudó ember volt, Pistát odafogadta a műtermébe. Ő adott néki kenyeret egy ideig.

Nem mindig a szobrászatból élt meg. Volt, amikor műanyag sebességváltó gombokat készített, mert abból tudott megélni, az hozott a konyhára egy kis megélhetést. De a kő volt az anyaga. Ebből készültek korszakos jó és erős munkái: *Kolumbusz tojása*, *Európa*, *Arc*, s ezek a munkák a Villányi szoborkertben készültek. Utána kezdődött egy sorozat változó méretben és változó anyagban, a *Teremtéstörténet* számozott darabjai.

Hátranézve és végigtekintve ezen a hatalmas életúton – a kitalált, gyönyörűséges testszeleteken! –, ámulva, elképedve és csodálattal nézhetünk szembe ezzel a gigásszal, aki a világon végiggyalogolva megtalálta azokat a stációkat, s odahelyezte „titokjeleit a világmindenségről" – ahogy azt Gyurkovics Tibor költő megállapította Bencsik mesterről.

Pihenj drága István, sokat dolgoztál és sokat éltél, megérdemled a nyugalmat!

Istené a dicsőség!

Kő Pál

(Elhangzott Bencsik István temetésén, Pécsett a temetőkápolnában.)

Heves, 2016.09.04.

Kertek és műhelyek

Bencsik István és tanítványai tárlata a Műcsarnokban

Női fej, 1968

A villányi szoborparkban: Arc

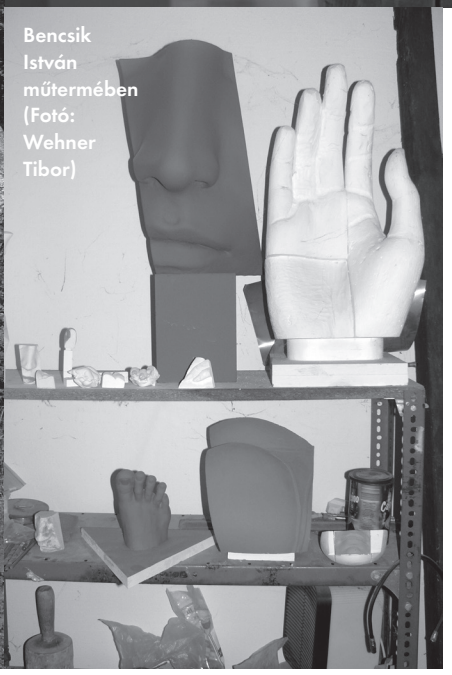

Bencsik István műtermében (Fotó: Wehner Tibor)

(Marcali, 1931. május 29. – Pécs, 2016. augusztus 13.)

A november 4-én megnyitott kiállítás a közelmúltban elhunyt *Bencsik István*, valamint egykori, pécsi és budapesti főiskolai, illetve egyetemi növendékeinek munkáit mutatja be *Wehner Tibor* kurátorsága mellett.

A 20. század második felének és az új évezred első éveinek magyar szobrászatát meghatározó jelentőségű művekkel gazdagító Bencsik István szakmai életrajzában fontos tételként rögzülnek az oktatói-művésznevelői tevékenység állomásai. Ezek szoros összefüggésben alkotómunkájával az 1980-as évektől tulajdonképpen három és fél évtizeden át, haláláig végigkísérték pályáját. 1982-től a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Tanárképző Kara Rajz Tanszékének tanára, majd docense, 1992-től az egyetem Bölcsészettudományi Karának egyetemi tanára, emellett 1991-től 2001-ig a pécsi Képzőművészeti Mesteriskola tanára, a DLA-képzés és a Szobrászat I.-program vezetője volt, s mindeközben 1993 és 1999 között a budapesti Magyar Képzőművészeti Főiskola tanáraként is tevékenykedett. 2001 után a Professor Emeritus címmel elismert művész továbbra is, haláláig aktívan részt vállalt a fiatal tehetségek szakmai felkészítésében és útra indításában.

A kiállításon Bencsik mester immár utolsónak nevezhető alkotóperiódusának művei, a 2012 és 2015 között készített *Randevú*-sorozat festett gipsz kisplasztikái kerülnek közönség elé: rendhagyó, színes nőitorzó-szobrok, amelyeknek organikus testrészleteit éles vágások és sík felületek emelik ki.

Bencsik mester állította össze ama tanítványainak névsorát is, akiket meghívott a közös kiállításra: Baróthy Anna, Boros Miklós János, Böszörményi István, Hadházy Gergely, Hegedüs Éva, Kocsis Zsuzsa, Kuti László, Lengyel Péter, Mányi Esztella, Menasági Péter, Miklya Gábor, Nyári Zsolt, Orosz Klára, Palatinus Dóra és Rezsonya Katalin. A legkülönfélébb anyagokat és technikákat reprezentáló, a kőszobrászat, a faragás dominanciáját őrző együttesben tradicionális kompozíciók és konceptuális munkák egyaránt szerepelnek. Közös, fő szólamuk az autonóm, szabad szellemiség, a kísérletező invenció. Magától értődő, hogy a kiállítók sorában nincs egyetlen Bencsik-epigon sem – a Mester és a tanítványok munkáit az alkotói szemléletben megjelenő rokon vonások és indíttatások kötik össze.

2006-ban, a Bencsik István 75. születésnapját köszöntő pécsi tárlatot egy kitűnő, Ágoston Zoltán esztéta által jegyzett kiadvány kísérte, amelyben a szerző a Mesterrel és tanítványaival folytatott beszélgetéseket adott közre. Itt olvasható a Bencsik István pedagógiai elveit összegző vallomás*: „hogy milyen módszerrel tanítottam tanárként: nem tudom. Talán nem tűnik felületes poénnak, ha azt mondom: a fő motiváció (én szakmailag képzett voltam bizonyos szinten, ők potenciális lehetőségekkel rendelkeztek) a szeretet volt."* Majd néhány oldallal az immár művészettörténeti ténnyé nemesedett konzekvencia: *„Nagy dolognak tartom azt, hogy egy generáció a mestereként fog rám gondolni."*

Díjátadó ünnepség Szolnokon

Hatvan év múltán

Átadták a *Hatvan év múltán* című filmes pályázat díjait a szolnoki Aba-Novák Agóra Kulturális Központban október 29-én este. A két felnőtt díjazott mellett a barcsi Széchényi Ferenc Gimnázium növendékei is elismerésben részesültek.

– A mindent elsöprő szabadságvágy, a nemzeti függetlenség, a feltétel nélküli hazaszeretet, a pillanatok alatt egységbe forrt magyar nemzet jellemzi számomra 1956 októberének történéseit. A forradalom emlékének megőrzése és ébren tartása, a nemzettudatba való beépítése és ápolása, meggyőződésem szerint a jövőnk záloga – mondta Demeter István, a Hatvan év múltán címmel pályázatot hirdető Tisza Mozi Kft. ügyvezetője, a Szolnok Megyei Jogú Város támogatásával és a Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság Médiatanácsának díjfelajánlásával lezajlott verseny díjátadóján, 2016. október 29-én este.

A pályázatra érkezett rövid- és játékfilmeket a dr. Földváryné Kiss Réka, a Nemzeti Emlékezet Bizottságának elnöke, Gulyás János filmrendező, operatőr, a Magyar Művészeti Akadémia tagja és Kárpáti György filmkritikus, a Filmkritikusok Nemzetközi Szervezetének főtitkárhelyettese, egyetemi adjunktus alkotta zsűri értékelte. Döntésük értelmében a Hatvan év múltán filmpályázat Médiatanács által felajánlott első díját *László Gábor* kapta *Nemzetidegenek* című filmjéért. A zsűri a második díjat *Siflis Zoltán* szabadkai filmrendezőnek ítélte a *Töredék 1956* című alkotásáért. A Médiatanács által felajánlott különdíjat a *Mama* című film alkotói, a *barcsi Széchényi Ferenc Gimnázium növendékei* kapták – tanáruk Molnár Gábor. Ők 2014-ben, ugyancsak a TiszapART mozi által a holokauszt 70. évfordulójára meghirdetett filmes pályázaton is második díjat nyertek *Nem a vonatokkal kezdődött* című alkotásukkal. A beérkezett alkotásokat Kárpáti György, a zsűri tagja értékelte a díjátadón, az elismeréseket pedig Varsányi Ferenc, a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanácsának képviselője és Demeter István, a pályázatot meghirdető filmszínház tulajdonosa adta át.

– Köszönjük az alkotóknak, hogy pályamunkáikkal hozzájárultak nemzeti emlékezetünk kincsestárának gyarapításához. Minden beérkezett film értékes darab '56 történetének dokumentálásában, feldolgozásában, függetlenül attól, hogy díjazásra került, vagy sem – mondta Demeter István a Hatvan év múltán című filmpályázat ünnepélyes eredményhirdetésén, amelynek zárásaként a szolnoki Tisza Táncegyüttes *„Emlékezz! Büszke Magyar”* című műsorát is láthatta a közönség a szolnoki Aba-Novák Agóra Kulturális Központban.

G. KOMORÓCZY EMŐKE

Az '56-os forradalom 60. évfordulója alkalmából megjelenő számtalan emlékező írás, személyes vallomás és ünnepi méltatás között sajátos szerepet tölt be ez a szép kiállítású, gondosan megmunkált kiadvány, az évtizedeken át hallgatásra ítélt, s holta után is csak kevesek emlékezetében élő Tamási Lajos verseivel. A kötet címlapján a *Piros a vér a pesti utcán* október 23-án írt híres költeményének kézirata látható (a vers október 29-én hangzott el első ízben a Szabad Magyar Rádióban, utána hosszú időn át a forradalom emblematikus verse volt). Ekkor már valóban szinte patakzott a piros vér Budapest utcáin és terein: a Rádiónál 23-án este kirobbant tűzharcot követően 25-én a Parlament előtt békésen gyülekező, Nagy Imre szózatára váró tömeget gépfegyversortűz terítette le, s a folyamatosan megalakuló forradalmi centrumok körül (a Jászai, a Nyugati, a Baross és a Széna téren, a Corvin-közben, a Tűzoltó utcánál, a Rákóczi és a Bartók Béla úton, a Móricz körtéren és Újpesten) állandósult a gépfegyverropogás. Szerte az utakon hősi halottak százai. November 4-én a szovjet tankok elözönlik az országot; Tamási Lajos megrendítő gyászversben emlékezik meg e tragikus *Halottak Napjá*ról: „Kocsikon fegyver, / tankok, katonák / vonultak a Szabadság hídon át. //…// Sötétedett már, nem láttuk a vért / csak a gyertyák / lobogtak a holtakért.”

Vannak versek, amelyeknek a „helyi értéke” (keletkezésük helye és ideje okán) megsokszorozza jelentőségüket, s túlemeli őket korukon – át az időtlenségbe. Ilyen volt Petőfi: *A XIX. század költői*, ilyen Ady: *Üdvözlet a Győzőnek* fájdalmas iróniája, s ilyen a *Piros a vér* és a *Halottak Napja* is. Ha *akkor* diadalra jut forradalmunk, már régen nem a kátyús – rögös – buktatókkal teli utunkat járnánk, hiszen („semleges” országként) Európa „boldogabb” feléhez tartoznánk hatvan éve. De így – kisvártatva – ránk zárult a vasfüggöny, s a határokon át se ki, se be. Aki még időben kimenekült, annak a szava sem juthatott el honfitársaihoz. Aki bent maradt, vesztegzár alá került, s kizárva az irodalmi életből, hangját csak *A megdermedt hegyvidéken* hallathatta, fák és bokrok között: „Nehéz és szörnyű csend van a szívemben / annyit tudok csak: elárultak engem. / S még nem tudom, hogy ki volt az áruló.”

Itt az ideje hát, hogy elfogulatlanul szembenézzünk végre Tamási Lajos sorsával, köl-

„El ne felejtse, aki él…”

tészetének valódi értékeivel. Ő maga szimbolikus hőse a kornak, kiteljesedő, majd alláhanyatló forradalmunknak. Egész életében hű maradt '56 szellemiségéhez, a demokratikus, szabad, „emberre szabott” és igazságos(abb) társadalom eszményéhez, ezért nem alkudott meg az „elfogadhatatlan realitás” méltatlan viszonyaival: inkább kívül maradt a hatalom sáncain, s lemondott mindenféle elismerésről, költeményeinek megjelenéséről is.

Az antológia szigorú versválogatását Benke László, a csepeli OMK-ban önmagára eszmélt, ifjabb pályatárs személyes emlékidézése követi szellemi mentora, Tamási további sorsáról és kulturális nevelőmunkájáról, az OMK-ban rendszeresen tartott igényes, magas szintű vitákról, beszélgetésekről és irodalmi délutánokról. Majd Pomogáts Béla Széchenyi-díjas irodalomtörténész (aki az ELTE forradalmi diákbizottságának aktív tagja volt annak idején – internálták is emiatt) rajzol méltó, hiteles képet Tamási '56-os tevékenységéről. Ezt követően a pályatársak, író-barátok és tanítványok sora idézi meg Tamási Lajos konok, következetes és csendes szembeszegülését a diktatúra minden értéket eltorzító, a forradalom emlékét is törölni akaró kultúrpolitikájával szemben, s nem lankadó küzdelmét a felnövekvő nemzedékek jobbjainak „szóhoz juttatásáért”. Ők mindannyian a szellemi ellenállás kimagasló példaképét, atyjuk helyett atyjukat tisztelték Tamásiban, s igyekeztek követni magatartását. Erről Lezsák Sándor és Benke László szép zárókölteménye tanúskodik leghitelesebben.

Tamási Lajos

A kötetet G. Komoróczy Emőke irodalomtörténész Tamási Lajos életművét bemutató-értékelő, átfogó tanulmánya zárja („*Nincs sehol megoldás*, *csupán a vállalt sorsban”*).

Engedtessék meg nekem, hogy itt és most néhány szubjektív megjegyzéssel kiegészítsem objektív elemzéseimet. Tamásit személyesen ismertem, nagyra becsültem, s életlátásából és emlékeiből sokat merítettem: a forradalom hiteles történetét közvetítette számomra (én ugyanis debreceni diák voltam '56-ban). Tamási költészetének etikai/esztétikai sugárzása nem kopott meg az elmúlt évtizedek során: az önmagunkhoz való hűség és az elveinkhez-eszméinkhez való konzekvens ragaszkodás magasrendű, erkölcsi példáját állította verseiben az utódok elé. A forradalom tiszta fénye ragyog költeményeiből, s mert olyan mélyen átélte az akkor történteket (épp a „krisztusi” korban volt), soha nem szakadt el ettől az élménykörtől. Az ilyen kemény, szálfaegyenes tartású emberek a közéletben mindig peremre szorulnak (éppen azért, mert képtelenek a megalkuvásra). Ahogy Kassák írta: „ami az életben a legnehezebb: az az egyenes út.” Ugyanakkor felkiáltójelként magasodnak az új és újabb nemzedékek elé, hiszen egész életükkel bizonyítják: minden érték között legfontosabb az igazság, amelyhez holtunkig ragaszkodnunk kell. Még akkor is, ha közben másfajta „igazságok” elhomályosítják fényét. Tamási helye a XX. század második felének legjelentősebb alkotói között van, mert fenn tudta tartani verseivel az ifjúkorában megismert-megszenvedett igazság hitelét és emlékezetét. E versekből azok is megismerhetik a diktatúra valódi természetét, akik már csak halvány visszfényét tapasztalták a későbbi évtizedekben.

A 80-as években Tamási már világosan látta: a szovjet-bolsevik államstruktúrát megreformálni lehetetlen. Csakis lerombolása árán építhető fel a társadalmi igazságosságot és emberi szolidaritást is figyelembe vevő demokratikus köztársaság. A sors nem adta meg neki, hogy az átalakulás folyamataiban tevőlegesen részt vegyen, mert 1992-ben távozott az élők sorából. De az '56-osokat (megdicsőítve ugyan) egyébként is bezárták a sírba: nem akarták az újabb generációk bevonni őket a társadalomépítésbe. Csakhogy a halottak feltámadnak és újraélnek, s igazuk ekkor már napnál világosabban fénylik. Nem lehet megkerülni őket. A 60. évforduló kitűnő alkalom arra, hogy végre az ifjabb nemzedékek is megismerhessék elődeik küzdelmeit, s büszkék legyenek arra – a csak 1848 emlékéhez fogható – forradalom- és szabadságharcra, amelyet apáik vívtak a bolsevik diktatúrával szemben a szabad, demokratikus társadalomért. Sajnos, egykori eszményeik (most sem) vál(hat)tak valóra, de legalább manapaág már megismerhetjük azoknak az életművét (is), akiket a cenzúra elhallgattatott, s akik – épp emiatt – be sem kerül(het)tek a köztudatba. És így, természetesen, az „ifjú titánok” már nem is hall(hat)tak róluk, s emlékezetüket sem őrizték.

A Tamási-kötetet tehát a Hét Krajcár Kiadó mementónak szánja: ezzel szeretnénk tudatosítani az ünnepi forgatagban, hogy Tamási Lajos és elvetélt forradalmunk sorsa egybefonódott a múló időben, s mindmáig nem kapta meg méltó helyét a nemzettudatban.

(Tamási Lajos legszebb versei – 1956 szellemiségének hiteles őrzői) Hét Krajcár Kiadó, 2016.)

MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR

JÁGÓ

Ki ne hallott volna Othello zászlósáról, akinek fő törekvése, hogy a zöld szemű szörnnyel, a féltékenységgel mérgezze a velencei mór gondolkodását? Jágó hozzám nem ezen az úton érkezett, hanem egy irodalomtörténésznek köszönhetően gyönyörű kutya formájában. – Író kutya nélkül? – kérdezte, amikor átadta az ajándékot. Meg vagyok győződve: Jágó őseit Goethe háza népe simogatta – maga az excellenciás úr ugyanis inkább Christiane Vulpius simogatására összpontosított. Választottjának a hála mélyen érintette, fájdalmát alig volt képes titkolni. A költőt ekkor már műveinek összkiadása foglalkoztatta, kevésbé az élményeken alapuló szerelmi líra. A szóbeszéd szerint ez az öregkor kezdete – bár, ha a tizenhét éves Ulrike von Lewetzow kezét megkérni óhajtó, hetven fölötti Mesterre gondolok, megdőlni látszik az elmélet. Amíg Goethe belemerült a szenvedély trilógiájának és a Faust második részének írásába, szolgálói gondosan nevelték a weimari vizslákat. Az ezüst nyílnak becézett kutyusokkal igyekezett ellensúlyozni a nagyhercegség a dilettáns művészek elszaporodását. – Ilyen szépet nem tudtok alkotni! – mondta nemegyszer a nagyherceg az önjelölt Künstlereknek, miközben a kecses járású ebekre mutatott, amelyek sokadik leszármazottjának lehetek gazdája. Írótáborokba nem viszem – legalább én ne bántsak egyes kollégákat.

Három éven át medvenyomokat szaglászva kísért engem az erdőkben. Vadászhős, vagy hős vadász, akivel ma reggel egy fővárosi panellakásból indulunk el, hogy a februári hidegben megnézzük, mint úsznak a lakónegyedet átszelő patakban a vadkacsák. A kis patak aszfaltmederben folyik, akár egy szennyvízcsatorna, teljesen bekebelezte a világváros. Siralmas látványt nyújt, ahogy hullámozva terelgeti vizén a hozzá hűséges, utolsó vadmadarakat, amelyeket a nagy kivilágításban éjszakánként megfigyelünk. Most ők jelentik számunkra a vadont. Jágó kitágult orrcimpával és előretolt füllel lesi, mint követik a tojók a gácsérokat. Remeg az izgalomtól. Talán a fenyvesekre emlékszik és a medvebocsra? Hazatérve elindítom a laptopot: a tőkés réce vagy vadkacsa (Anas platyrhynchos) a madarak osztályának lúdalakúak (Anseriformes) rendjébe és a récefélék (Anatidae) családjába tartozó faj. Különböző színűek, s olykor ugyanazon faj nőstényének színe eltér a hímétől. A hím tőkés récének élénkzöld a feje, sárgás narancssárga és fekete színekkel testén, míg a nőstény világosbarna. Vízpartok közelében fészkelnek a talajon. Magas füvek vagy bokrok mögött bújnak meg, így elrejtve és megvédve a gallyakból és fűből készült fészkeket. De panelek közt is? Kapaszkodik a kiszorított természet. Mi is kapaszkodunk Jágóval. Bele egy nagyvárosba, amelyhez nem sok közünk van, de amelyet igyekszünk megszeretni.

Két kutyasétáltatás között Rousseau-t olvasom az ágyamon

„Mégsem buzdítlak arra, hogy nagyvárosokban élj. Ellenkezőleg. Ama példák egyike, melyeket a jók a többieknek kell, hogy adjanak, a patriarkális és falusi élet példája – mely az ember ősi életmódja – a legbékésebb, a legtermészetesebb és legédesebb annak szemében, kinek szívét még nem tudták megrontani. Fiatal barátom, boldog az ország, ahol nincs szükség arra, hogy az emberek a békét a sivatagban keressék! De hol ez az ország? A jótékony ember hiányosan elégíti ki hajlamát a városok forgatagában, ahol jóformán nem talál másokat, akiken buzgalmát gyakorolhatná, mint cselszövő embereket vagy gazfickókat. A fogadtatás, melyben itt a semmirekellőket részesítik, akik szerencséjüket keresni jöttek ide, csak teljessé teszi az ország pusztulását, melyet, éppen ellenkezőleg, a városok rovására kellene újra benépesíteni. Mindenki, aki visszavonul a nagy társaságtól, éppen azért hasznos, mert visszavonul tőle. A társaság minden bűne onnan ered, hogy túlságosan népes."[1]

Mi gond a városokkal, amelyekben az emberiség fejlődik tovább? – lázadok magamban. Miért kéne nekem falura költöznöm? A sok ember közül ugyanúgy ki tudok menni a medvékhez, mint egy tanyáról. Miért baj az, hogy egyformán próbálom jól érezni magam a plázákban és a vadlesekben? A mellettem heverő Jágóra nézek. Álmodhat, mert néha felnyüszít, s mozgatja a lábait. Medvét érez, vagy kacsákat üldöz? Úgy látszik, számára nem az a fontos, hogy erdőn vagy városon tartózkodik, hanem a gazdája jelenléte. Okos fejét nézem, s eszembe jut: tudtommal egyedüli a kutyatársadalomból, aki összeszagolt egy szabad medveboccsal.

Homoródon történt. A *Sinistra körzet* írója várakozott ránk, amíg beszaladtunk a fenyvesbe az ebbel, hogy a több órai autóban ülés után mozogjon egy kicsit. Ahogy haladtunk a dombon felfelé, egyszer csak szembe jött velünk valami a sűrűből. Első látásra nem tudtam felfogni, hogy mi lehet, mert kicsi volt és szürke a fák közt beszüremkedő napfényben, aztán barnára váltott a színe, ahogy a lábunk előtti árnyékfoltba ért. Ez egy medvebocs – fogtam fel végül, de akkorra már késő volt, mert Jágó hiába volt mellettem láncon, előrelépett, nyakát kinyújtotta, s orra elérte a bocs orrát. Összeszagoltak. A következő másodpercben a vad megfordult, s egy széles fenyőtörzs felé vette az irányt. A kutya húzott, tépett, ment volna utána, amikor egyszer csak egy hatalmas test emelkedett ki a törzs alól. A körvonalait már nem volt időm szemügyre venni. – Gyere! – kiáltottam Jágóra. Nagyot téptem a láncán, hogy ne az ösztönét kövesse, hanem engem, s futni kezdtem vele lefele az oldalon. Nem emlékszem, hogy hányszor estem el. Mindannyiszor talpra állított a félelem, amely ott csikart a gyomromban. – Minél távolabb! – kiáltotta bennem egy hang. Halálsápadt lehettem, amikor Döméhez, a medvésző autóhoz értünk, mert az ott várakozó író megkérdezte: – Minden rendben? Mit láttatok? – Jágó vidáman és győztesen lihegett, mintha ezt felelné: – Ha te is láttad volna.

[1] Jean-Jacques ROUSSEAU, *Emil, avagy a nevelésről*, ford. GYŐRY János, Budapest, Papirusz Book Kiadó, 1997, 363.

TÓTH ÉVA

KATARZIS

Beprogramozom a mosógépet
és míg le nem jár telefonálok főzök írok olvasok
Iluska még a patakban mosott
Ágnes asszony a folyóban
mint a kimbundu menyecskék kötésig
a Cuanza vizében állva
nagyanyám teknőben jó időben az udvaron
anyám a konyha sarkában a nagy fehér zománcos lavorban amiben
mosakodtunk
vagy a mosókonyhában az alagsorban ha rákerült a sor
onnan vitte fel a ruhát teregetni a padlásra
míg meg nem vettem neki az első mosógépet karácsonyra negyedéves koromban
az ára több volt mint egy havi tanári fizetés
de verseim honoráriumából
hálistennek kitelt

„MEGINT, S MEGINT SZÜNTELEN”

Kiállítás Nagycenken, a Széchényi-kastélyban

Széchenyi István születésének 225. évfordulóján új kiállítással tisztelgett a nagycenki Széchenyi István Emlékmúzeum „a legnagyobb magyar” életműve előtt. A szeptember 21-én, Széchenyi születésnapján nyílt tárlat címe: „Megint, s megint szüntelen” – Széchenyi napjai. *A megnyitó ünnepségen avatták fel a Széchényi-család megújult kastélykápolnáját is.*

A kiállítás megnyitóján, Nagycenken, a Lánchíd makettje előtt

Szalagátvágás a Széchenyi-kiállítás megnyitóján

Az új kiállítás Széchenyi életének egy elképzelt napjába sűrítve mutatja be a gróf szerteágazó tevékenységét. E gazdasági és társadalmi modernizációs kezdeményezések jelentős része kapcsolódik a vízhez. Széchenyi nevéhez fűződik többek között az, hogy az Első Dunai Gőzhajózási Társaság Óbudán építette fel hajógyárát. A gróf a kereskedelmi lehetőségek kihasználása érdekében sürgette a dunai hajózás akadályainak elhárítását. Az al-dunai Vaskapu-szoros hajózhatóságát javító műszaki munkálatokat Széchenyi István királyi biztosként felügyelte. A víz legyőzendő akadályként jelent meg a gróf leghíresebb vállalkozása, a Lánchíd építése során is. Azt viszont kevesebben tudják, hogy Széchenyi szeretett úszni, napjainak szerves része volt a sport, rendszeresen látogatta a Dunában létesített uszodákat és a Fertő tavi fürdőt, az evezős sport pest-budai meghonosítása pedig egyenesen neki köszönhető.

Széchenyi napjainak nagy hányadában különféle társadalmi szervezetekben tevékenykedett. A nyilvánosság a Magyar Tudós Társaság (Akadémia) alapításáról ismerhette meg, kezdeti közéleti tevékenysége pedig a modern társas életnek mintát adó Kaszinó létrehozásához kötődik.

A gróf rengeteget utazott annak érdekében, hogy meghonosíthassa hazánkban a külföldön már ismert találmányokat és szokásokat. Angliai látogatásának hatására karolta fel az angol telivér lovak itthoni tenyésztését. Kíváncsisága és tudásvágya életének fontos alakítója volt. Széchenyi attól sem riadt vissza, hogy olajtól szutykosan tanórákat vegyen a gépészektől, vagy gázfejlesztő készüléket csempésszen, hogy támogathassa a hazánkban addig nem létező gőzhajózást, vasutat és hídépítést.

Széchenyi István egy új szárnyat építtetett az örökölt 18. századi, családi, nagycenki rezidenciába, ahol azokat a családi lakosztályokat rendezte be, amelyekben a negyvennégy éves korában nőül vett *Seilern Crescence* grófnővel is lakott. A gróf otthonát az angol lordok lakhelyeinek mintájára alakította ki: a fényűzés helyett a modern komfortra és kényelemre fordított nagyobb gondot. A „vízrejtek”, a vízöblítéses illemhely felszerelésre például előbb került sor Cenken, mint a bécsi, császári palotában.

Modern, polgári vonásokat mutat Széchenyi időhöz való viszonya, a magára parancsolt szigorú időfegyelem. Nappalait többnyire a hiperaktív tevékenység jellemezte: „Ha néha zsebkönyvét, hova napi teendőit pontosan feljegyezte, áttekintettem vele, szédülni éreztem fejemet a végzendők halmaza felett. Pedig ő szigorúan számolt önmagával a teljesítés felett, és legszigorúbb önmaga iránt volt a végrehajtásban” – jegyezte fel komornoka, akinek órájával másodpercre pontosan egyezett Széchenyi ketyegője.

A kiállítás megnyitó ünnepségén felavatták és megáldották a helyreállított kastélykápolnát is, amely az épületegyüttes keleti szárnyában található. Gróf Széchenyi István nagyszülei, Széchényi Antal és Barkóczy Zsuzsanna 1741-ben költöztek Cenkre, ahol 1750 körül kezdték el a kastélyegyüttes és a barokk kert létesítését. Kiskóss Mihály Széchényi Antal feletti emlékbeszédében hangzott el, hogy a cenki kastélyban elsőként a kápolna készült el. Ez a kápolna a Szent Kereszt titulust kapta, s két évszázadon át volt a Széchényi-család házi kápolnája. A kastély 1960-as évek végi felújításakor a kápolnát megszüntették, terét kettéosztották, közösségi, illetve szociális tereket hoztak létre. A mostani felújítással a kápolna visszakapta eredeti térszerkezetét, valamint rangját.

(Látogatóknak információk az állandó kiállításról: www.szechenyiorokseg.hu)

UGHY SZABINA

Szólni a bábeli információzajban

*Kérdések Szentmártoni Jánoshoz **

– A Magyar Írószövetség minden évben impozáns koszorúzással és díjátadókkal emlékszik meg '56-ról. A 60. évforduló kapcsán viszont sokkal nagyobb léptékű rendezvénysorozattal állít emléket. Melyek ezek a rendezvények, melyiknek mi a célcsoportja?

– Valóban, az idén mi is emlékévet hirdettünk, hiszen a magyar írók életében rendkívül fontos történelmi pillanat volt 1956. A Magyar Írók Szövetsége – a mostani Magyar Írószövetség – 1956-ban vált az írók társadalmi felelősségét kifejező intézménnyé a totalitárius hatalommal szemben. A reformok, majd később a forradalom és a demokrácia eszméit következetesen vállalva szerzett tekintélyt a társadalom minden rétegében. Ha ténylegesen nem az írók robbantották is ki és vívták meg a szabadságharcot, szavaik és alkotásaik termékenyítően hatottak a diákságra, az értelmiségre és a munkásságra. Az utcákon és barikádokon harcoló nép heroikus küzdelme pedig csodálattal töltötte el az írókat, akik a forradalom sárba tiprása után igyekeztek fékezni a megtorlást.

Az évfordulóra tekintettel *Írók a forradalomban* címmel egész programsorozattal készültünk, amelynek előkészítésére decemberben emlékbizottságot alakítottunk. Tagjai: *Erős Kinga* kritikus, kiadóigazgató, szervezetünk titkára és elnökségi tagja, *Kiss Gy. Csaba* irodalom- és művelődéstörténész, egyetemi tanár, *Lezsák Sándor* költő, a Magyar Országgyűlés alelnöke, *Salamon Konrád* történész, az MTA doktora és jómagam. Programjaink bemutatására weblapot hoztunk létre.

Mindezt az 1956-os Emlékbizottság kiemelten támogatja, amelynek nagyon örülünk, hiszen e nélkül jóval szegényesebb programot sikerült volna összeállítanunk. Rendezvényeink voltaképpen tavasz óta zajlanak. Túl vagyunk egy sikeres szavalóversenyen, amelyen a diákok *Gérecz Attila* verseivel indulhattak egy szabadon választott '56-os vers mellett. Egy versszínházi premieren, amelyet *Rózsássy Barbara* költő és munkatársam állított össze a váci, füveskerti költők verseiből *Lázár Balázs* és *Tallián Mariann* színművészek részére *Arccal a földön a XX. század* címmel. Azóta már több helyszínen is bemutatásra került, többek közt a Tokaji Írótáborban. Három kategóriában pályázatot hirdettünk az ifjabb nemzedékek számára. A novellaíró pályázatunk díjait október 23-ai ünnepségünkön osztottuk ki: I. helyezést ért el *Novák Zsüliet*, a második *Haklik Norbert*, a harmadik pedig *Weiner Sennyey Tibor* lett. Képzőművészeti pályázatunk legjobbjaiból kamarakiállítás nyílik a közeljövőben. S hátra van még a versmegzenésítő pályázatunk eredményhirdetése is. Szeptember 29-én elindítottuk a közkedvelt *Versek szódával* című színházi talk-show-nk 1956-os sorozatát, amelynek vendégei *Ferdinandy György*, *Ágh István*, *Sárközi Mátyás* és *Buda Ferenc* – vagyis olyan alkotók, akik a forradalom idején voltak fiatalok, s valamilyen formában részt vettek az eseményekben. Ágh István megsérült a Kossuth téri vérengzésben, Ferdinandy és Sárközi emigrálni volt kénytelen, míg Buda Ferencet lecsukták '56-os verseiért. Október 5-én egy látványos kerítéskiállítást nyitott meg Lezsák Sándor székházunk Bajza utcai és Városligeti fasori frontján. A tárlaton ama költők és írók nagyméretű portréi, idézetei és életrajzai láthatók-olvashatók egy-egy korabeli utcakép hátterével, akik aktív szerepet vállaltak a forradalom időszakában. Nehéz volt a válogatás, hiszen jóval több mindenki is felkerülhetett volna. Végül tizenhárom képnél húztuk meg a határt, ahány napig a forradalom tartott. *Ben-*

1. Írók a forradalomban – emlékülés a Parlamentben
2. Koszorúzás az Írószövetség kertjében
3. Az Arany János-díjas András Sándor

kő Andrea muzeológus volt a társam az anyag összeállításában, míg a rendhagyó és igazán impozáns látványért, grafikai tervezésért *Gréger Zsolt*ot illeti dicséret. Október 25-én *1956 filmeken* címmel filmklubot indítottunk *Deák-Sárosi László* filmtörténész, költő vezetésével. Flash-mobokkal az utca embereit kívánjuk megállítani pár percre, hogy felhívjuk a figyelmüket az írók 1956-os szerepvállalására. Szakmai konferenciát szervezünk. Készül az 1956-os emlék-weboldalunk, amelyen egyrészt mindezt dokumentáljuk és a lehető legszínesebb formában a még szélesebb közönség elé tárjuk, másrészt összegyűjtjük a dokumentumértékű írásokat, hang- és képanyagot, olvasmányokat, a legújabb reflexiókat stb., amelyek az irodalom és 1956 kapcsolatát hivatottak feltárni, reprezentálni. Erős Kinga interjúalbumot készít kortársainkkal, akik megjárták a forradalmat, hiánypótló és nagy erejű kiadvány lesz, amely reményeim szerint okulásul szolgál majd az elkövetkező nemzedékek számára is. Nem biztos, hogy mindenkit sikerül diktafonvégre kapnia, de jó páran megosztották már vele emlékeiket és meglátásaikat, mint például *András Sándor*, akit az idén Arany János-díjjal tüntettünk ki munkásságáért, *Ferdinandy György, Makkai Ádám, Nagy Pál, Papp Tibor* és *Pomogáts Béla*. 2017 februárjában egy nagyszabású épületfestészeti fényelőadásra készülünk, amely székházunk Városligeti fasori oldalán lesz látható. Felkért alkotója a nemzetközileg is jegyzett és keresett *Bordos László Zsolt*. Azt hiszem, mindezen programmal, kiadvánnyal és akcióval méltóképpen adózunk 1956 szellemi öröksége előtt, s reményeink szerint az ifjúságot is megszólítjuk velük, nem csupán közönségként, hanem alkotóként is.

– Az október 29-ei, parlamenti emlékülléssel pedig az országhatárokon is átíveltek, a Lengyel Írók Egyesületének elnöke is felszólal. Mi a cél? Milyen diskurzust kívántok elindítani ennek kapcsán a szomszédos országokkal és irodalmi képviselőivel?

– A Magyar Írószövetség nemzetközi diplomáciával megbízott szervezet, amely mindig is betöltött ilyen szerepet, de ebben az esetben itt most nincs különösebb cél, mint a közös megemlékezés, a kölcsönös tisztelet kimutatása, a diktatúra lebontásáért vívott küzdelmeink sikereinek megünneplése, s hogy együtt tisztelegjünk 1956 hősei előtt. A rendezvény kitüntetett státuszát az is jelzi, hogy a Magyar Országgyűlés elnöke, *Kövér László* nyitotta meg, s alelnöke, *Lezsák Sándor* vezette. Felszólalt *Bábel Balázs* kalocsai-kecskeméti érsek, *Schmidt Mária*, az 1956-os Emlékbizottság kormánybiztosa, *Sergius Sterna-Wachowiak* lengyel elnökkollégám, valamint *Bíró Zoltán*, *Buda Ferenc, Földváryné Kiss Réka, Kiss Gy. Csaba, Mács József, M. Kiss Sándor, Rózsássy Barbara, Salamon Konrád, Szakolczay Lajos* és jómagam. Közreműködött *Faragó Laura*. Az emlékülés a Magyar Országgyűlés, a Lakitelek Népfőiskola és a Magyar Írószövetség közös rendezvénye.

– A Versek szódával sorozat vendégei '56-ot a saját bőrükön megtapasztalt költők és írók. Szerinted mennyire tudnak ennyi idő után visszaemlékezni az akkori eseményekre? Mennyire él bennük elevenen? (Annak ellenére, hogy ezt már nagyban megírták, feldolgozták.)

– Természetesen sok ismerős történet köszön vissza a Pinceszínház látványos díszletei közt zajló beszélgetéseken, de bizony sokszor meg is illetődünk, mert olyan élmények is felszínre buknak, amelyekről eddig nem, vagy csak ritkán nyilatkozott meg a szerző. A közönség soraiból is érkeznek ilyen, pozitív visszajelzések. Gimnazista osztályokat kellene egy-egy ilyen alkalomra elhozni a színházba, hiszen az utolsó pillanatban vagyunk, amikor még mindezt átadhatjuk a legújabb nemzedéknek. Nem értem az iskolák süketségét vagy érdektelenségét.

– Mit tapasztalsz, mennyire mozgatja meg ez a téma a fiatalságot? A művészeti pályázataitok kifejezetten ezt a korosztályt kívánták megszólítani.

– Nem csupán a pályázatokkal, hanem a programsorozatunk számos elemével igyekezünk az ifjúság ingerküszöbét elérni. Nem könnyű ebben a bábeli információzajban, amelyben élni kényszerülünk, de meg kell próbálni. Már nem lehet elég az emlékezés, az összefoglalás és a kibeszélés. Eljött az idő, hogy megismertessük az *y* és a *z* generációval is 1956 örökségét, amelyről, valljuk be, meglehetősen homályos információik vannak gyermekeinknek. Erről az én nemzedékem is tehet, amely még a múlt rendszerben kezdte meg szocializációját, és számára is már csupán történelem a forradalom. Nem célom bűnbakokat keresni, de legfőképpen talán mégis csak az oktatás a felelős a rendszerváltás után huszonhat évvel, amelyet mindmáig nem sikerült kellőképpen a valósághoz igazítanunk. A középszintű történelem- és irodalomtankönyvekben és szöveggyűjteményekben még mindig nincs kellő súllyal kezelve a téma.

– Mit üzenhet '56 ezeknek a fiataloknak, akik az elnyomásból semmit sem kaptak?

– Azt, hogy legyenek büszkék azokra, akik sok esetben annyi idősen áldozták életüket a magyar szabadságért, mint amennyi évesek most ők. És nem csupán a hazájukért tették ezt, hanem azért is, hogy ők már egy szabadabb világban élhessenek. Késett ez a szabadság három évtizedet, de a tett nagysága ettől cseppet sem kisebb.

– Közelgő elnökválasztásod hajrájában még egy ilyen, intenzív rendezvénysorozatra is időt szakítasz. Neked van esetleg olyan motivációd, amely miatt láthatóan ennyire szívügyed '56?

– Füveskerti költő volt a mesterem, *Kárpáti Kamil*. Tőle hallottam először Gérecz Attiláról is, aki 1956 egyetlen költőmártírja. Első kötetemre Gérecz Attila-díjat kaptam. Történelmi hűségre és sorsérzékenységre nevelt második mentorom, *Oláh János* is, aki a nyáron hosszú és hősies küzdelem árán itt hagyott minket. Soroljam tovább? Nem az elnökválasztás foglalkoztat, hanem hogy méltóképpen végig tudjam vezényelni ezeket a programokat. Többek közt ezért indulok egy harmadik ciklus erejéig, s azért, hogy a székházunk sorsát végleg rendezzem (sok küzdelmet vívtam érte eddig is). Tudom, hogy sok mindenkinek nem tetszik az, amit és ahogy csinálok, de be kellett látnom, hogy az idő múlásával mindenkinek megsokasodnak a rosszakarói, az irigyei, vagy épp az örök elégedetlenkedők hangja erősödik fel. Nincs mitől tartanom és miért szégyenkeznem. Ha megválasztanak harmadszor is, igyekszem lelkiismerettel befejezni a munkámat. Ha nem, van mit csinálnom, s legalább több időm marad írásra is.

* A Magyar Írószövetség *Írók a forradalomban* című kiállításának teljes anyagát mostani különszámunkban találják.

HAKLIK NORBERT

HA ELJÖN AZ IDŐ

A kisfiú a folyóparti csalitost kajtatta, amikor meghallotta a repülőgépmotorok zaját. Az elmúlt hetek tapasztalatai alapján már a hangjuk alapján képes volt megkülönböztetni a repülőket, s a motor zúgásából tudta, ha a magyar légierő Héja és FIAT vadászgépei, a német Messerschmittek, vagy a szövetségesek Wellingtonjai és Liberatorai közelednek. Így már jó előre képes volt megítélni, hogy érdemes-e a pincében, vagy – ha éppen a Zagyva-parton játszott a többi gyermekkel – valamelyik fűzfa lombjai alatt menedéket keresnie, avagy inkább ne vesződjék hasonló óvintézkedésekkel, mert a gépek úgyis csak átrepülnek a város felett, hogy valahol messze nyugaton, németországi gyárak és laktanyák felett szórják le halálos terhüket. Persze, ha valóban bombázásra került volna sor, akkor a vízparti lombok, valamint a ház alatti pince nagyjából ugyanakkora eredményességgel lettek volna képesek megóvni a kisfiú életét. De ezt ő akkor, 1944. június 2-ának reggelén még nem tudhatta, ugyanis a várost addig egyetlen alkalommal sem választották a stratégák légitámadás célpontjául. A kisfiúnak már csak emiatt sem volt oka felfigyelnie arra, hogy a repülőgépek érkezését ezúttal egészen másfajta zaj kísérte, mint bármikor azelőtt. Meg hát nem is nagyon foglalkozott az égből jövő motorberregéssel, amelyhez az előző hetek során egyre inkább hozzászokott már, ugyanis az kötötte le a figyelmét, hogy végre rátaláljon az efféle zajok iránt jóval kisebb türőképességet tanúsító kismacskájára, Sajtárra, aki az aznap hajnali átrepülés során ugrott ki egy riadt vinnyantással a Nyúl utcai ház ablakán, s azóta sem tért vissza.

A kisfiú ki tudja, hogy hányadik vízparti bokor alá kukkantott be éppen, csakhogy egyre fokozódó csalódottsággal vegye tudomásul, Sajtár nem rejtőzik alatta, amikor valami mégis arra késztette, hogy felpillantson az égre. A motorberregés-kórusból ugyanis lassan különvált egy önálló szólam, amely rendszertelen gyakorisággal meg-megszakadt, s úgy hangzott, mintha egy göthös öregember krahácsolásának gépi mása lett volna. Amikor a kisfiú az égre emelte tekintetét, egy alumíniumtestű légierődöt látott hánykolódni a magasban, mintha csak papírból hajtogatott mását dobálná a szél. A kisfiú, amikor később visszagondolt az aznap történtekre, nem tudta mire vélni, hogyan kerülhetett a gép ilyen állapotba, amikor a légvédelmi ütegek egyké döreje és a sűrű bombarobbanások csak jóval azután kezdtek robajlani a vasútállomás felől, hogy megpillantotta volna a repülőt, amely sűrű koromfelhőcsíkot húzva maga után kétségbeesetten próbált újra megkapaszkodni a levegőben. Végül a motor köhintett egy utolsót, a fényes fémtest megbicsaklott a levegőben, belecsapódott a Kisgyep mögött nyújtózó szántóföldbe, s jó száz méter hosszan lekaszálta az épp csak hogy kalászba szökkent búzát, mígnem végül egyik szárnyát vesztetten, leszakadt alkatrészek nyomvonalával maga mögött megállapodott a letarolt búzamezőn.

Amikorra a kisfiú odaért a félszárnyúvá csonkult Thunderbolthoz, ott látta heverni a pilóta görcsbe merevedett testét a gépproncs mellett. A pilótafülke sértetlen fedele fel volt nyitva, s ebből a kisfiú arra következtetett, hogy a repülősnek maradhatott annyi ereje, hogy maga kászálódjék ki a balsorsú gépmadárból, mielőtt pár lépéssel odébb ledöntötték volna lábáról a sérülései. Amikor a kisfiú odatérdelt mellé, a katonában még pislákolt az élet. Szaporán zihált, mintha kétségbeesetten próbált volna nem lemaradni a következő lélegzetvételről, s ezek mindegyike tovább táplálta zúzott mellkasa felett a pilótadzsekin terjengő, apró légbuborékokkal telepöttyözött vérfoltot.

A kisfiú közelebb hajolt a férfihoz, hogy légzését könnyítendő lehámozza róla a barna bőrdzsekit, ám eltartott egy darabig, amíg boldogult a villámzárral. Éppen készült volna kiügyeskedni a pilóta bal karját a ruhadarabból, amikor jobbjának egy hirtelen mozdulatával a férfi megragadta a csuklóját, mélyen a szemébe nézett, s kétségbeesett erőfeszítéssel formálva a szavakat így szólt hozzá:

– Bent... a *jacket... inner pocket...* belső zsebben... tied...

Aztán szorítása egyetlen pillanat alatt megenyhült, s visszahanyatlott a búzakalászok közé.

A kisfiú benyúlt a halott vadászpilóta dzsekijének belső zsebébe, amely egy fényes, ezüst zsebórát rejtett. A fiú felpattintotta a rugós fedelet. A másodpercmutató ütemesen rótta köreit a számlapon, amelyről a kisfiú leolvasta a pontos időt: nyolc óra huszonkilenc perc.

Ekkor vette észre a vésetet az órafedélen. Közelebb emelte szeméhez a míves szerkezetet, hogy elolvashassa az apró, régies kalligráfiával írott szöveget. *Itt élned, halnod kell. Michał Czarnowski 1849.*

Ebben a pillanatban felvisítottak a légvédelmi szirénák, s a levegőt hamarosan megtöltötte a bombák süvítése, a robbanások zaja és a lángoló vasútállomás felől terjengő fojtó, fekete füstfelleg.

Sajtár, a kismacska aznap este megkerült. A nyávogás nyomán talált rá a fiú a Nyúl utcán szanaszét heverő törmelék között. Hazamenniük már nem volt hová és kihez.

* * *

Damjanich János tábornok beszélye Michał Czarnowskihoz, a lengyel légió hadnagyához Világosnál, 1849. augusztus 12-én, egy sakktábla felett, magyar nyelvű átiratban:

Kedves Michałom, azt hiszem, ma játszunk utoljára. Talán holnap, talán holnapután lesz a napja, de hamarosan mindennek vége lesz... levetted a bástyámat a futárral? Ravasz. Tehát pár nap múlva, amikor letesszük a fegyvert a muszka előtt, én is ott leszek. Nem mintha hinnék a kegyelemről szóló ígéreteiknek. Majd másfél évébe tellett a császárnak, hogy idáig juttassanak bennünket, s a legjobb stratégái is kevésnek bizonyultak, a cári segítség nélkül semmire sem mentek volna ellenünk. Ekkora pofont nem hagyhatnak megtorlatlanul. Talán golyót kapok majd. Az is lehet, hogy kötelet. De attól sem félek. Nem szégyen az, csak akkor, ha gazemberségért kapja valaki. Ha azért, amiért én veszem majd a nyakamba, akkor nekem dicsőség, s aki adja, annak szégyen.

Vége a futárodnak, Michał. Látod, milyen fontos tud lenni egy gyalog is a megfelelő helyzetben? A fegyverletételkor is miattuk leszek ott. Azt, hogy nekem nem lesz kegyelem, jól tudom. De így azok az ezrek, akik hír és dicsőség nélkül szenvednének ki a csatatér véres sarában, megmaradhatnak. Megmaradnak majd, élni fognak, s biztos vagyok benne, hogy ha császári alattvalóként is, de beszélnek majd rólunk gyermekeiknek és unokáiknak egy családi tűzhely mellett. A jelenlegi helyzetben ez a legtöbb, amit a hazáért, Magyarországért tehetünk.

Egy huszárral kevesebbed van, kedves Misiekem.

Furcsállhatnád is akár, hogy a drága magyar hazáról szólok hozzád szerbül, azon a nyelven, amelyet a szüleimtől tanultam, s amelyet oly remekül sikerült elsajátítanod sakkjátszmáink során, s amelynek köszönhetően én magam is oly gyorsan megtanultam érteni a ti lengyel beszédeteket. Éppen azért fogtunk fegyvert ezért az országért, te és én, mert ha győzünk, akkor egy nagy, közös, szabad haza szökkenhetett volna szárba és virá-

gozhatott volna ennek az országnak a talaján. Ahol nem a német, vagy a muszka mondaná meg, mit tegyünk, és szabná át országainkat kénye-kedve szerint. Külön-külön gyöngék vagyunk, együtt viszont, ha nem is mi igazítanánk a világ folyását, de a saját sorsunkét bizony magunk kormányozhatnánk. Ti, lengyelek, jól tudjátok ezt, s hiszem, hogy hamarosan mind többen megtanulják.

Levetted a bástyámat, Michał? Annyi baj legyen... Attól tartok, több is veszend majd itten hamarosan.

Csend lesz. Csend a harcmezőkön, a tereken. De nem a szívekben, s nem a családi asztal mellett. A háborúskodás ideje hamarosan lejár, s elérkezik az építésé. Láthatatlan hidakat kell emelnünk egymás felé, a Balti-tengertől az Adriáig. Aztán közös erővel felépíteni valamit, ami csak a miénk, de mindannyiunké. Gondolj bele: ha egyszer valaki a fejébe veszi – és biztos lehetsz benne, hogy lesz majd ilyen –, hogy mindenkit, aki német nyelven szól, egy országban egyesít, az világveszedelem! Abból, hogy mivel jár, ha Oroszország megindul nyugatnak, éppen most kaptunk ízelítőt. Külön-külön senkik vagyunk, együtt a magunk urai. Most ezt a tudást kell nektek, túlélőknek továbbadnotok gyerekeiteknek, hogy majd ha eljön az idő, ennek a tudásnak a birtokában cselekedjenek.

Michał, adnék neked valamit emlékbe. Egy Petőfi Sándor nevű poétától kaptam. Úgy hírlik, ő is ott veszett másfél hete Segesvárnál. A legnagyobb magyar hazafiak egyike volt. Bem mutatott be neki pár hónappal ezelőtt. Ugyanazon a nyelven beszélgettem vele is, mint most veled, ő az apja után bírta. Az órát egy másik magyar poétától kapta, aki a hazáról szóló nagy versezetének egy sorát vésette a fedélbe. Egy cipszer ötvössel, aki a tüzéreknél szolgál, belerótattam a neved. Legyen a tiéd mostantól!

Ne mondj semmit, barátom!

Világos mattot ad.

* * *

Brian O'Donahue, a Titanic karbantartó személyzetének tagja éppen eleresztett egy szaftos káromkodást, miközben derékig csurom vizesen felcaplatott az E fedélzetről az eggyel fentebbi szintre vezető lépcsőn. Pár pillanattal azelőtt, amikor a harmadosztályú jeggyel utazó utasok, az alacsonyabb rangú tengerészek és a számos, jegy nélkül hajózó potyautas elszállásolására szolgáló szint kabinjait kutatta a kisfiú az apja után, éppen akkor nyitott be az egyik személyzeti szobába, amikor a válaszfal, amely a dohányzótól választotta el, átszakadt. Féktelenül zúdult a víz a szobába, onnan meg tovább, ki a folyosóra, s már derékmagasságig ért, amire O'Donahue a felsőbb szintre vezető lépcsősorhoz jutott. A szaftos káromkodás tárgya pedig ő maga volt. Amiatt szórta önfejére a válogatott szitokszavakat, hogy a queenstowni kikötőben, amely a gőzös utolsó, írországi állomása volt, mielőtt nekivágott volna az Atlanti-óceánnak, nem hallgatott kabintársára, John Coffey-ra. A fiatal fűtő ugyanis, miután a hajó horgonyt vetett, sietősen összepakolta cókmókját, aztán elbúcsúzott O'Donahue-tól, mondván, ő még egyszer nem teszi a lábát a Titanic fedélzetére, mert – így Coffey – az „úszó temető, és soha nem fogja elérni az óceán túlpartját", ezért „írként szólva egy másik írhez" kéri, hogy mentse ő is az életét, s ne szálljon vissza a gőzösre.

Ahogy közeledett a vége az alig másfél órás kimenőnek, amely csak addig tartott, amíg a Queenstownnál hajóra lépő utasokat a fedélzetre engedték, Brian O'Donahue mind kevesebb késztetést érzett arra, hogy visszatérjen a Titanicra. Egyre ott visszhangzottak a fülében Coffey szavai, s az járt a fejében, hogy mi van, ha soha többé nem lesz alkalma szárazföldet érinteni a lábával azután, hogy ismét a fedélzetre vezető pallóra lép. Talán csak tovább álldogált volna a világ legnagyobb gőzösét megcsodálni összegyűlt tömegben egészen addig, amíg a Titanic őnélküle szedi fel a horgonyt, ha fojtott hangon, majdnem suttogva meg nem szólítja a mellette álló fiatalember, mondván, ha feljuttatja a hajóra, kész kifizetni neki a rendes vételárnak megfelelő összeg kétszeresét. Bár ruházata és a kezében tartott bőrönd szerény mérete alapján O'Donahue szemében a férfiú a harmadosztályúnál előkelőbb besorolást aligha érdemelt, a jó tárgyalási pozíció reményében a tengerész a legdrágább másodosztályú menetjegy árának kétszereséről indította az alkudozást:

– Százhúsz font sterling lesz.

O'Donahue lepődött meg legjobban, amikor a férfiú beleszámolta a markába a pontos összeget.

A tengerész úgy ítélte, hogy valamiért nagyon fontos a kissé idegenszerű angolsággal szóló férfiúnak, hogy mihamarább elhagyja a queenstowni kikötőt, s úgy döntött, hogy tovább emeli a tétet. A szundikáló csecsemő felé bökött, akit a férfiú a baljával szorított magához:

– És a gyerek jegye?

A férfi tekintetében néhány pillanatig a kétségbeesés és a harag látszott viaskodni egymással, aztán erőt vett magán, s ismét a zsebébe nyúlt, ahonnan egy míves, ezüst láncon lógó zsebórát vett elő.

– Pénzem több nincsen, s ott kell lennem ezen a hajón, amikor elhagyja a kikötőt. Tegye el, egyedi darab, a nagyapám hagyta rám.

O'Donahue intett a férfinak, hogy kövesse. A palló túlvégén a fedélzetre lépőket ellenőrző tengerész markába nyomta a férfiútól kapott bankjegyek egyiként, mondván, „csak körülnéz az unokatestvérem meg a kisfia egy kicsit a hajón", aztán tovasietett a férfiúval és a karján szundító fiúcskával a harmadosztályú utasokkal teletömött E fedélzet felé.

A férfi, aki Gregory Czarnowski néven a szomszédos Corkban látta meg a napvilágot lengyel bevándorlók gyermekeként bő két évtizede, akár rendes jegyet is vehetett volna, s akkor sokkal kevesebbért és törvényesen utazik a Titanicon. Gregorynak azonban jó fertályórával előbb még esze ágában sem volt a gőzösre szállni. Nem akart mást, mint hogy a világ legpompásabb hajójának megtekintésével tegye emlékezetessé azt a rövidke hetet, amelyet volt felesége beleegyezésével kettesben tölthetett alig egyesztendős kisfiával. Még ha a fiúcska nyilván semmire sem fog emlékezni majd az ily zsenge korban átélt eseményből – ráadásul mire a kikötőhöz értek, el is szundított a vállán –, úgy ítélte, jó alkalom ez arra, hogy szert tegyenek egy közös emlékre, amelyet a későbbiekben majd újra meg újra elmesélhet a gyermeknek. Ám ahogyan egyre közeledett a Titanic kifutásának ideje, amelyet követően sietősen vissza kellett volna térnie Corkba, hogy kisfiukat átadja az anyának, Gregoryt egyre erősebben kezdte gyötörni a kérdés: vajon milyen gyakoriságot jelent majd ez a „későbbiekben"?

Amikor megpillantotta a mellette álldogáló tengerészt, aki ki tudja, hogy miért, nem vágott át a tömegen, hogy visszatérjen hajójá-

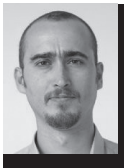

Lexikon: Haklik Norbert (Brünn, Csehország, 1976) író, kritikus. Ózdon született 1976-ban. Az ELTE Tanárképző Főiskola Karán szerzett magyar-angol szakos diplomát. A Napi Magyarország és a Magyar Nemzet újságírójaként dolgozott. Szépprózát gimnazistakora óta publikál, az utóbbi években bőséggel közöl recenziókat is, különös figyelmet fordítva a szomszédos népek kortárs irodalmára. Eddig Móricz Zsigmond-ösztöndíjjal, Hajnóczy Péter-ösztöndíjjal, Greve-díjjal ismerték el, mindemellett a Kortárs 2015-ös kritikapályázatának első díjasa. Egy gyermek édesapja. 2006 óta Csehországban, Brünnben él. Következő novellás kötete, amelyben a Magyar Írószövetségnek az 1956-os Emlékévre kiírott, Szavakban lobog című pályázatának második díjával elismert, itt közölt írás is szerepel majd, 2017 tavaszán jelenik meg a Scolar kiadó gondozásában, *Amerikai palacsinta* címmel. F. m.: *A Mennybemeneteli Iroda és más történetek* (1998), *Világvége Gömörlúcon – Magyar Kalendárium* (2001), *Big Székely Só* (2006), *Egy Duna-regény anatómiája* (2013).

ra, Gregory úgy vélte, a férfi késlekedése jel, amely felismertetni hivatott vele az egyetlen lehetőséget, amivel elérheti, hogy soha többé ne kelljen megválnia gyermekétől. Amikor majd megállapodik New Yorkban, írni fog egy levelet volt hitvesének, amelyben tudatja vele, hogy fiacskájuk jól van, ha bőségben nem is, de biztonságos körülmények között él, és semmiben sem szenved hiányt, s ha volt asszonya készen áll arra, hogy a múlt sérelmeit maguk mögött hagyva újabb kísérletet tegyenek a közös életre, ő boldogan megvásárolja és postázza a címére az Amerikába szóló, egyirányú hajójegyet.

Amikor a nagyapjától megörökölt zsebórával is meg kellett toldania a fizetséget, nem sokáig habozott. Nem lett volna képes észérvekkel megindokolni, hogy miért, de valahogy tudta: az óra elkerülhetetlenül megtalálja majd a visszautat oda, ahová való.

Brian O'Donahue hamarosan átkozni kezdte a pillanatot, amikor elfogadta a zsebórát a férfitól ahelyett, hogy Coffey tanácsát követve a parton maradt volna. A péntekre virradó éjjelen rémálmok gyötörték, mintha az utcán, hanyatt heverve, tagjait mozgatni képtelen nézné végig, ahogy egy hatalmas épület összeomlik a csillagfényes égbolt alatt. Szombat reggel egy szemhunyásni alvás nélkül, mogorván jelentkezett szolgálatra, s bár egy törött villanykörtén kívül más javítanivaló nem akadt a nap során, mégis úgy hanyatlott az ágyba este, mintha az egész napot végiggürcölte volna. A zsebóra néha mázsás súlyként nyomta a mellkasát, ha pedig terhe egy-egy pillanatra enyhülni látszott, akkor meg idegesen kapott belső zsebéhez, ellenőrizendő, nem vesztette-e el valahol. Amikor vasárnap éjjel, röviddel éjfél előtt meghallotta a hosszú, hátborzongató zajt – mintha valaki egy fémlemezt szakított volna ketté dermesztő lassúsággal –, aztán Smith kapitány összehívta a legénységet, már tudta: átkot vont a saját fejére azzal, hogy a queenstowni kikötőben megismert férfin és kisfián akart nyerészkedni. Valahogy muszáj meg nem történtté tennie az akkor elkövetett hibát, de legalábbis a zsebórától meg kell szabadulnia, hogy átkát, amellyel most minden jel szerint őt sújtja, másvalakire ruházza át.

O'Donahue elrohant a postaterem mellett, ahol néhány tisztviselő éppen a levélcsomagokat próbálta volna menekíteni az egyre növekvő víz elől. Ráfordult a szalon felé vezető folyosóra, s majdnem belerohant a szemközti irányból érkező fiatalemberbe. Karján a fiúcska most is édesdeden aludt, tudomást sem véve arról, hogy az elsüllyeszthetetlennek mondott Titanic éppen haláltusáját vívja.

O'Donahue remegő kézzel húzta elő belső zsebéből az órát, s a férfiú felé nyújtotta:

– Fogja és vigye innen, nem kell az átkozott órája!

– Az órát megtartja – tolta el a kezét egy határozott mozdulattal a fiatalember. – Ha jóvá akarna tenni valamit, akkor megmondom, mit csináljon. A fiamnak meg kell menekülnie. Nem vagyunk az utaslistán, jegyünk nincsen. Amíg itt rend van és szervezetten mennek a dolgok, arra sincs esélyem, hogy feljussak vele a fedélzetre, nem hogy még helyet is szerezzek neki egy mentőcsónakban. Amikor pedig, azt hiszem, hamarosan elszabadul a pokol, s csakis az dönt majd, ki az erősebb, reményem sem lesz úgy átverekednem magam a tömegen, hogy az ő épségét is megóvjam. Magának a legénység tagjaként biztosan lesz lehetősége arra, hogy helyet kapjon az egyik mentőcsónakban. Vigye magával a fiamat. Hadd élhessen.

O'Donahue egy pillanatig tétovázott, aztán remegő kézzel visszagyömöszölte a zsebórát a belső zsebbe, megragadta a kisfiút, s amilyen gyorsan csak az egyre feljebb kúszó víz engedte, elcaplatott vele a Szalonszintről a C fedélzetre vezető lépcsősor felé.

Mielőtt még a lépcsőkhöz ért volna, egy hirtelen ötlettől vezérelve belépett az egyik, távra-nyitva hagyott ajtajú kabinba. Előhúzta a kabátjából az órát, a kisfiú nyakába akasztotta, és szorosra gombolta fölötte az aprócska felöltőt.

– Ha el kell, hogy veszejtsen valakit ez az átkozott szerkezet, akkor te legyél az.

Harminc-egynéhány utassal ereszkedett a tízes számú mentőcsónak a jeges víz felé, egyre távolodva a kétségbesett sikolyokkal és a helyért küzdők szitokszavaival hangos fedélzettől. Hirtelen egy férfialak jelent meg a korláton a csónak fölött. Elrugaszkodott a hajótesttől, zuhantában lábát előrelendítette, mintha úgy akarta volna intézni, hogy hanyatt érkezzen célba, miközben aprócska csomagot szorított a mellkasához.

A mentőcsónak eléggé foghíjasan volt megtöltve ahhoz, hogy az utasok gyorsan odébb húzódhassanak onnét, ahová a férfi zuhanása tartani látszott. Maga a tengerész nem volt ennyire szerencsés: bár alteste a keresztirányú padok egyikén landolt, tarkója nagy recscsenéssel csapódott neki a csónakperemnek. O'Donahue tekintetébe mintha egyetlen pillantás alatt beléfagyott volna az atlanti égbolt csillagainak tükörképe.

– Nicsak, egy kisbaba – fejtette ki a csomagot az egyik asszony a tengerész-karbantartó karjaiból, és szorosan magához ölelte a békésen szundikáló fiúcskát.

Ekkor a férfi utasok egyike lépett a szerencsétlenül járt tengerész testéhez.

– Segítsen valaki, fordítsuk bele a vízbe. Hamarosan minden talpalatnyi helyre szükségük lesz a még eleveneknek.

A kisfiút ölelő asszony nem esküdött volna meg rá, hogy nem látta süllyedni-emelkedni a tengerész mellkasát, mielőtt a test belecsobbant volna a tengerbe.

Amikor másnap reggel fél nyolckor a tízes számú mentőcsónak utasait a Carpathia fedélzetére segítették, dr. Lengyel Árpád hajóorvos örömmel állapította meg, hogy az egy év körüli kisfiúnak, akit a túlélők elmondása szerint úgy dobott valaki a víz felé ereszkedő csónak után, az enyhébb meghűlésen kívül nem esett komolyabb baja. Látván, hogy a fiúcskával nem érkezett hozzátartozó, úgy rendelkezett, hogy saját kabinjában szállásolják el addig, amíg övéi is elérik a hajót, s keresni kezdik a gyermeket. Dr. Lengyel nekikészülődött, hogy légzését megkönnyítendő pálinkával kenje be a fiúcska mellkasát. Amint kigombolta a kisfiú ingecskéjét, megpillantotta alatta a zsebórát. Leigazította a gyermek nyakáról az óraláncot, aztán felpattintotta a rugós fedelet. *Itt élned, halnod kell. Michał Czarnowski 1849*, sillabizálta ki félhangosan a régies kalligráfiával vésett feliratot, aztán rámosolygott az ébredező fiúcskára:

– *Witaj, Maleństwo!* Vagy inkább szervusz, kicsi földim?

A hétszázöt utas között, akiket aznap reggel sikerült a Carpathia fedélzetére menekíteni, senki nem akadt, aki egy egy év körüli kisfiú után kérdezősködött volna. Miután három nappal később a Carpathia behajózott a New York-i kikötőbe, s lassan szétoszlott a túlélők, rájuk váró szeretteik, valamint a sajtófotósok és újságírók sokasága, dr. Lengyel Árpád megkérte Rostron kapitányt, hogy egy órácskáig viselje gondját a fiúcskának, amíg ő kiszellőztetendő a fejét tesz egy rövidke sétát, s közben kigondolja, hogy mihez kezdjenek a gyermekkel. Amikor a hajópallóról a parta lépett, egy középkorú párt látott közeledni, arcukon a kétségbeeséssel viaskodó reménykedéssel.

– *Could you please help us, Sir?* – kérdezte a férfi, az angol szavakat markáns akcentussal ejtve, amelyet dr. Lengyel rögvest felismert.

– *I will do my best,* de nyugodtan folytassák magyarul. Dr. Lengyel Árpád vagyok.

– Halász Antal és a nejem, Amália. Az unokaöcsémet keressük, Halász Józsefet. Brit útlevéllel regisztrálhatott, abban Joseph Fisher szerepel. Tizenegy hónapos kisfiával, Mátyással szállt a hajóra.

Dr. Lengyel Árpád tekintete egy pillanatig a távolba révedt, aztán a házaspárhoz fordult:

– Várjanak itt, nemsokára visszajövök!

Pár perc múlva dr. Lengyel ismét a hajópallóra lépett, karjában a fiúcskával. Amint meglátta a házaspárt, a kisfiú felgügyögött, s mosolyra húzodott a szája.

Halász Antal és felesége, Amália visszamosolyogtak rá.

Dr. Lengyel szólalt meg elsőként.

– Bemutatom önöknek Halász Matyikát.

* * *

A bombatámadás után néhány nappal a szolnoki, református lelkész közbenjárására Budapesten, a kamaraerdei Erzsébet Árvaházban helyezték el a kisfiút. A tanítónő, Böbe

néni a hadiárvával Sajtár cicát is az intézmény lakójává fogadta. Úgyis csak ez a kis jószág maradt meg neki, hogy emlékeztesse a jobb időkre, indokolta döntését a pedagógusnő, aki a tanórákat követően a ház körüli munkákkal, valamint a tizenkét holdnyi barackossal járó teendőkkel foglalta el az intézmény lakóit. Mindig „Kisfiam”-nak szólította az árvákat, amikor villanyoltás előtt betakargatta őket. Böbe néni tévedett, amikor úgy vélte: egyedül a kiscica emlékezteti a kisfiút arra, hogy minden borzalom dacára is van a világban rend és folytonosság. A fiú ugyanis a balvégzetű júniusi naptól kezdve mindig magánál hordta a Czarnowski nevű amerikai vadászpilóta által reá hagyott zsebórát. (A gyermek az órafedélbe vésett lengyel családnévvel azonosította a repülőst, pedig ha azon a reggelen kiügyeskedi a véráztatta trikó alól a katona nyakában lógó dögcédulát, akkor láthatta volna, hogy a Matthew Fisher név áll dombornyomással a fémlapocskán.) Elegendő volt a markába zárnia a fémszerkezetet, hogy tudja, neki feladata van az életben. Arról álmodott, hogy egyszer majd átszeli az óceánt, felkutatja a Czarnowski családot, odaajándékozza nekik a zsebórát, s elbeszéli, hogyan mentette meg fiuk halála az ő életét: ha nem csalja a gép roncsához a kíváncsiság, hanem inkább hazasiet, hogy szüleivel várja ki a légiriadó végét, akkor minden bizonnyal ő is ott veszett volna a Nyúl utcai romok alatt. Sajtárt és a zsebórát is magával vitte a kisfiú, amikor a bombázások megszaporodtával a kamaraerdei árvaház lakóit a Magyar Vöröskereszt az ország biztonságosabbnak vélt, nyugati vidékeire telepítette. Böbe néni nem tartott velük. Mint mondta, mihelyst eléri a fővárost a front, úgyis bőséggel leszenek újabb hadiárvák, akikről majd gondoskodnia kell.

A fiú tizenegy esztendővel később, 1956. október 25-ének véres csütörtökén látta viszont ismét a Böbe nénit. Néhány egyetemistatársával érkezett a Kossuth térre, s a lyukas zászlóval fellobogózott szovjet tankhoz próbált közel férkőzni, hogy ő is kezet rázhasson a tüntetőkkel barátkozó katonákkal, amikor az idős hölgyben, aki egy papírzacskóból pogácsával kínálta a páncélosokat, hajdani tanítónőjére ismert.

– Böbe néni! – kiáltott az asszony felé, az utolsó szótagot azonban elnyomta a hirtelen felropogó gépfegyversorozat. Végigszántottak a téren a lövedékek, leterítették a szovjet katonákat, megtizedelték a pár pillanattal azelőtt még a harckocsi körül örvendező tüntetőket, s amikor a fiatalember a tank mögött fedezékre lelve körbenézett, Böbe néni kicsavarodott testét is megpillantotta egy jókora vértócsa közepén. Felragadta az egyik szovjet katona teteme mellől a géppisztolyt, s a páncélos takarásából lőni kezdett a Földművelésügyi Minisztérium tetején felvillanó torkolattüzek felé.

A fiatalember a Fertő tó egyik csatornájában, derékig érő vízében gázolt a szemközti oldalon hajladozó nádas felé. Jobbjával erősen szorította a zsebórát, mintha abból próbált volna erőt meríteni ahhoz, hogy megtegye az utolsó pár métert az osztrák oldalig. Hátulról érte a géppisztolysorozat. Tett még néhány tétova lépést, aztán arccal előre a vízbe hanyatlott. Az utolsó kép, amelyet kihunyófélben levő tudata még képes volt rögzíteni, az volt, hogy zsibbadó markából kihullik a zsebóra, és süllyedni kezd a tófenék felé.

A holttestet a hullámok lassan a túlparti nádasig sodorták.

Az óra belevackolta magát az iszapba, lépésnyire a határ láthatatlan vonalától a magyar oldalon.

Ott maradt, ahol a haza van.

(Haklik Norbert írása az Írószövetség Szavakban lobog címmel meghirdetett novellapályázatának második helyezettje.)

ANTAL BARNABÁS

MAGYAR ZSOLTÁR

könyörgés
a fenyő alatt
a múlt árnya
kívül csupa lábnyom
benn lyukas álom
páravirága

fényköd páraszárny
magánya szikkadó árka
fű lomb siratása
szárazdörgés levegőpagoda
mélyén rejtőző kaloda
pergése
terméketlen vajúdása

álomkaput átlépő lárva
halott világa
mozdulatlan árnykörű pára
márványhomálya
gömbölyű tájba
hová a remény virulása
hová a sziszegés a kert alól
a remény meg a sziszegés hangja
összecseng száraz szél szövi át
homok kő pusztaság
se harmat se páralomb se eső
lebegő lángtemető homoklepedő
aszály birodalma

hangok mímelése
lobogás láztükre
hullámverés és sírás emléke
a kert pokla
üregekből sugarakból nem árad
derűs árny csak hiány
fütyülő irány az út
kifut alóla

bárhová lép lyukas a kép
a tánc a futás a nevetés
emlékalakja
a természet halotti maszkja
hamuszürke ég láng csipkefátyla
néma jelbeszéd
csontok imaháza homokvár imaháza
termékenység siratása
visszhangja a csobogásnak felhőknek
visszhangja a szónak
szárnyak álomalakja
üresség gömbölyű partja
várakozása

tarokkfigurák
pusztulás és erő
képzelt asztalon a kártyavető
teríti lapjait
csontok közt száraz zörgés
szélköpeny lobog
por és homok lebeg
homokköpeny meg száraz zörgés a kert

formátlan függöny fönt s lent
rejtőzködő út remegése
némaság éke
vonuló hullám a gyász feketén
fellobogózott homokszekerén
időtlen a fény futása
halotti tánca
kint üres árnyak néma kert
bent a forrás erdei kékje

fuvolák halála
őrzi az elnémulókat
lángba bezárva homálykalodába
sehol sincs tájba
hajolnak

elvérzik az ének
elúrhodik a halál meg a homály
szikes kertje
adj vihart Uram
gyönyörű vihart
vess a szelekbe

LYUKASÓRA OLVASÓI LAP
XXV. évfolyam, 7. szám. 2016/7.

A szerkesztőbizottság tagjai:
Alföldy Jenő, Ágh István, Bertalan Tivadar, Czigány György, Dobai Péter, Gyulai Líviusz, Iancu Laura, Kalász Márton, Rózsássy Barbara, Szakonyi Károly, Tóth Éva

Főszerkesztő: **Sághy Ildikó**
Főmunkatárs: **Szakonyi Károly**
Művészeti vezető: **Kő Pál**
Művészeti szerkesztő: **Réti Attila**
Olvasószerkesztő: **Pécsi Tibor**
Rovatvezető**: Ughy Szabina**
Titkárságvezető: **Őri-Kiss Gyöngyi**

Szerkesztőségi postacím:
1052 Budapest, Városház u. 7., fsz. 15.
Telefon: 233-6952.
Mobil: 06-20-465-9232.
E-mail: iroegy@gmail.com.

Kiadja: **Magyar Írók Egyesülete**
Elnök, kiadóigazgató: **Szakonyi Károly**

Nyomdai kivitelezés:
Pharma-Press Kft.
1037 Budapest, Vörösvári út 119–121.
Felelős vezető: **Dávid György**

Terjeszti: Magyar Posta Zrt.
Hírlap Üzletága és regionális társaságai.
Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (https://eshop.posta.hu/storefront/), **e-mailen** a hirlapelofizetes@posta.hu címen, **telefonon** 06-1-767-8262 számon, **levélben** a MP Zrt. 1900 Budapest címen. **Külföld**re és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (https://eshop.posta.hu/storefront/), 1900 Budapest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu
Előfizetési díj: fél évre 1320 Ft, egész évre 2640 Ft
Egy példány ára: 450 Ft
Megjelenik: kéthavonta

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza

LEXIKON
HIC ET NUNC – ITT ÉS MOST
PRO FUTURO – A JÖVŐÉRT
ESCA DEORUM – ISTENEK ELEDELE
PRO BONO PUBLICO – A KÖZJÓÉRT
VESTIBULUM – ELŐCSARNOK, BEJÁRAT

TARTALOM

Kiállítás az egykori ozorai Nagyvendéglőben **B/2**
Szakonyi Károly: Mécsesek fénye **1**
Alföldy Jenő: Orosz István versei elé **2**
A HÓNAP KÖLTŐJE **Orosz István 3-5**
Kodolányi Judit: Ozora és a puszta Illyés Gyula szemével **6-9**
Ughy Szabina: Beszélgetés Prőhle Gergellyel **10-11**
Báger Gusztáv versei **12**
Szakonyi Károly: Olvassuk újra! A mérleg nyelve **12**
Páskándi Géza novellái **13-14**
In memoriam **Csoóri Sándor 15**
Tornai József versei **15**
Kő Pál: Búcsú Bencsik mestertől **16**
Bencsik István és tanítványai tárlata a Műcsarnokban **17**
Hatvan év múltán **18**
Komoróczy Emőke: Tamási Lajos kötetéről **19**
Murányi Sándor Olivér: Jágó **20**
Tóth Éva: Katarzis **20**
Kiállítás Nagycenken, a Széchényi-kastélyban **21**
Ughy Szabina: Kérdések Szentmártoni Jánoshoz **22-23**
Haklik Norbert: Ha eljön az idő **24-27**
Kiss Adél és Oláh Mátyás László kiállítása a H13 Galériában **B/3**

KÜLÖNSZÁM:
Szakonyi Károly: ’56 október 23-dika 17 óra **2-5**
Sághy Ildikó: Az ’56-os emlékév alkalmával **6-7**
Írók a forradalomban – kiállítás **8-12**
Kossuth tér, 1956. október 25-e, Riport **Ágh Istvánnal 13-15**
Gérecz Attila: Sorsod művészete **16-17**
Vathy Zsuzsa: Klauzál tér 56’ **18-21**
Gülch Csaba: Győr – Mosonmagyaróvár 1956 **22-28**
Sághy Ildikó: Visszaszámlálás **29-31**
’56 gyermekszemmel **32-34**
Nagy Gáspár versei **35**
Szerencsés Károly: Jöjjenek a fiatalok! **36-37**
Ugrin Aranka: Notesz a kartondobozból **38**
Tamási Áron: Napló, 1956–1957 **39-43**
Orosz István: Szocreál **44-46**
Németh László: A magyar forradalomról **47-49**
Páskándiné Sebők Anna: Az erdélyi magyarok viszonya az ’56-os forradalomhoz **50-53**
Dávid Gyula: Páskándi Géza kortársai között **54-57**
Kő András: Melbourne, 1956 **58-69**
A Nagy Imre-per, 1958 **70-79**
Szerencsés Károly: A Nagy Imre-per margójára **80-81**
Kiss Dénes: Velünk vagy ellenünk **81**
Gál Vilmos: Eltitkolt művek ’56-ból **82-84**
Falusi Márton: Gondolatok a Szélfútta levél bemutatójára **85-87**
Csete Örs: Ötvenhatos barátaink **88-89**
Csontos János: ’56 ősze a Képzőművészeti Főiskolán **90-92**
Egy pesti lány nyomában **93**
Seres Gerda: Négyen a halálra szántak közül **94-96**
Kiállítás Mosonmagyaróváron **97**
Gulyás János: Civil jelentés **98-99**
Ilyen nagy dolog a szabadság? PIM **100-101**
1956 jelenléte a magyar játékfilmekben **102-110**
Filmképek és életképek **B/3**
A forradalom festője **B/4**

Kedves Olvasóink!

Kérjük önöket, hogy támogassák a Lyukasóra folyóirat megjelentetését előfizetéssel vagy alkalomszerű támogatással! Bankszámlaszámunk: Kereskedelmi és Hitelbank 10200940-21519541-00000000. Ha erre a bankszámlára, nevük és címük feltüntetése mellett befizetik az éves előfizetési díjat, vagyis a 2640 forintot, a szerkesztőségből folyamatosan megküldjük önöknek a Lyukasóra aktuális számait. Előre is köszönjük, üdvözlettel: a Szerkesztőség.

A MEGJELENÉS TÁMOGATÓI

Nemzeti Kulturális Alap

. Emberi Erőforrások Minisztériuma
. Nemzeti Kulturális Alap
. Pest Megyei Kormányhivatal
. Szerencsejáték Zrt.
. Ferencváros Önkormányzata
. Körmendi Galéria
. Márkus Antikó Bt.

Számunkat Bencsik István munkáival, Orosz István rajzaival, az Illyés Gyula-kiállítás dokumentumaival, az Írók a forradalomban kerítéskiállítás képanyagával, Simon József kanonok mosonmagyaróvári dokumentumfotóival, Szerencsés Károly családi dokumentumfotóival, az EPS Produkciós Iroda dokumentumfilm-anyagával, a Magyar Nemzeti Múzeum kiállításának képanyagával, Csete Örs felvételeivel, Kékesi Attila filmképeivel, a mosonmagyaróvári kiállítás képeivel, Gulyás János dokumentumfilm-anyagával, a Petőfi Irodalmi Múzeum kiállításának képeivel, magyar játékfilmek archív képeivel és a Lyukasóra folyóirat archív anyagaival illusztráltuk.

KERTEK ÉS MŰHELYEK

BENCSIK ISTVÁN ÉS TANÍTVÁNYAI

KIÁLLÍTÁS A MŰCSARNOKBAN

Cikkünk a 17. oldalon

1

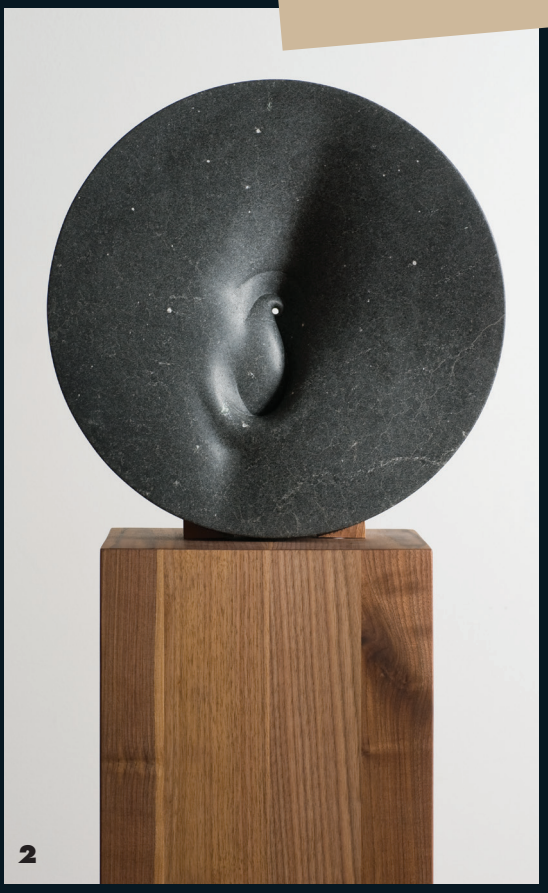

2

1. Böszörményi István: Möbius-szalag
2. Nyári Zsolt: Napkerék
3. Rezsonya Katalin: Terepasztal
4. Bencsik István: Randevú XV.
5. Bencsik István: Randevú X.
6. Menasági Péter: Napkút

3

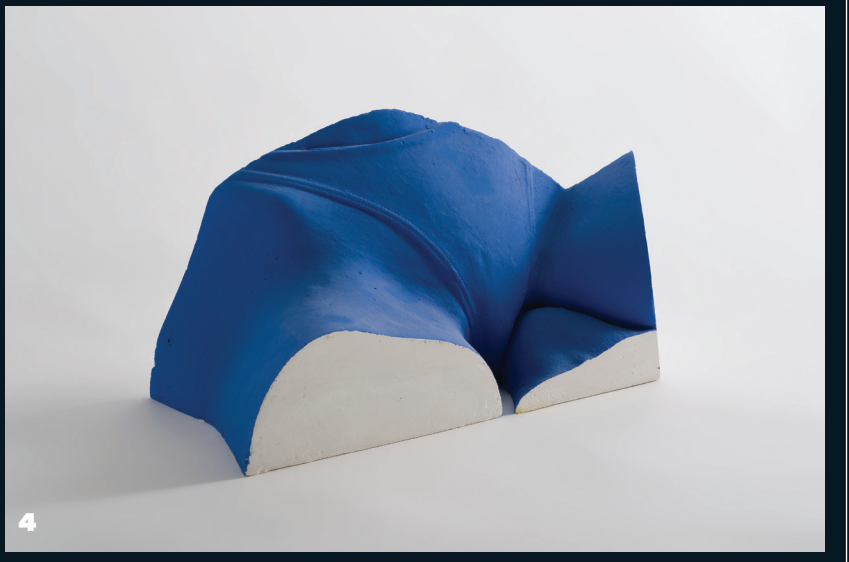

4

5

6

Fotó: Horváth S. Gábor, Opusfoto

Enteriőrképek a kiállítás termeiről

REJT/JEL/KÉPEK '56

A FORRADALOM TITKOS MŰVÉSZETE

KIÁLLÍTÁS
A MAGYAR NEMZETI
MÚZEUMBAN

Cikkünk a különszám 82. oldalán

9 771216 439007 160007

Ára: 450 Ft